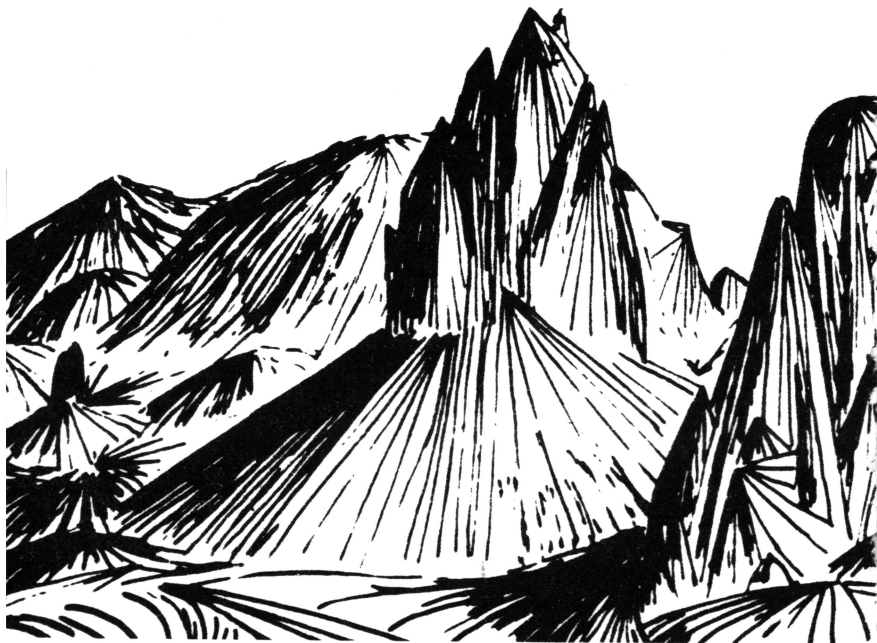

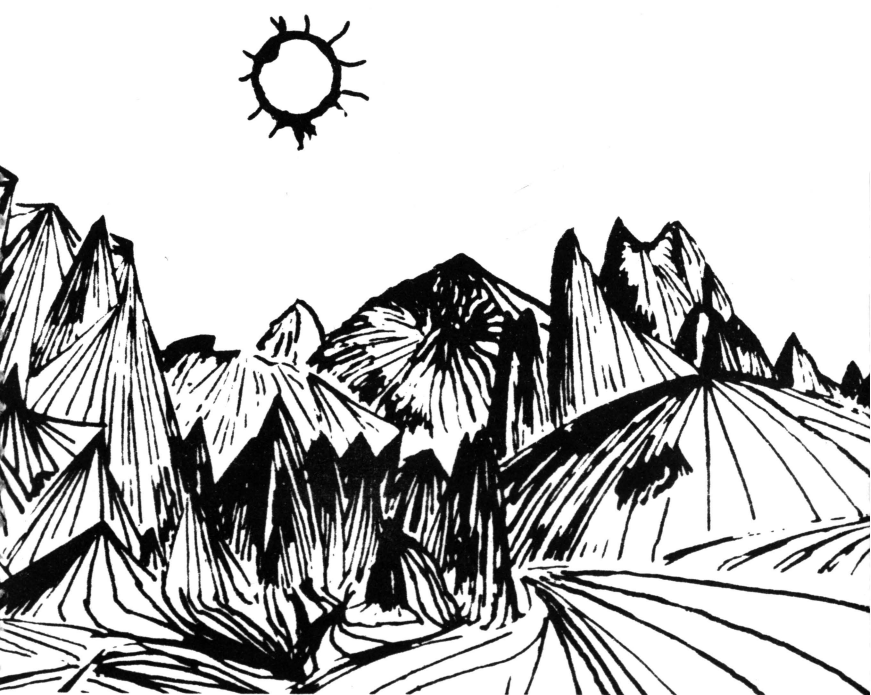
Gisbert Greshake

Helytállás a pusztában

Gisbert Greshake
Helytállás a pusztában

A Szaharában a Hoggar-hegység a világon minden másnál jobban emlékeztet a holdbéli tájakra. A puszta csendje itt beleolvad az égbe nyúló meredek szírtek fönséges csendjébe. Ide vonult vissza Károly testvér remetének.

A szaharai Hoggar-hegységben (H. Doblhoff-Dier tollrajza)

S így tanít minket:

*„A hallgatás egészen más, mint az elfeledkezés
és a hidegség;*

*az ember a hallgatásban szeret a legízzóbban;
a lárma és a szavak sokszor kioltják a belső tü-
zet.”*

(Ch. de Foucauld)

Gisbert Greshake

Helytállás a pusztában

Élmények és belső átélések

Bécs, 1984

Az eredeti mű címe és kiadója:
DIE WÜSTE BESTEHEN Erlebnis und geistliche Erfahrung
Dritte Auflage
© 1979 Verlag Herder Freiburg im Breisgau

Egyházi jóváhagyással
Fordította: V. Gábor Mária
© 1984 OPUS MYSTICI CORPORIS Verlag
(in Verbindung mit dem Österreichischen Pastoralinstitut)
A-1090 Wien, Boltzmanngasse 14. — Verlags-Nr.: 344
Druck: Novographic, Wien.

Rendelési cím: VERLAG OMC, A-1090 Wien, Boltzmanng. 14.

„Számomra mi jelenti a pusztát? Sikertelenség? — Betegség? — Magány? — Lelki szárazság? — Depresszió? Mindenkinek meg kell járnia a maga pusztába vezető útját. Mindenkinek készen kell lennie, hogy helyt álljon a maga pusztájában. Aki Isten tetszését keresi, s kegyelmének gyümölcsöt termő harmatára vágyik, annak a puszta könnyeit is akarnia kell.”
(Julius Angerhausen)

„A pusztában az élet csodálatos”
(Keresztes Szent János)

Tartalom

Elöljáróban	11
Előszó helyett	
A puszta szép — a puszta félelmetes	13
 I. A puszta Janus-arca	 19
1 Az első nap	19
2 A puszta a Szentírásban	29
 II. Találkozás Istennel a pusztában	 38
1 Eligazodás a végtelenben	38
2 Véletlen vagy jel?	48
3 „Az helyett <i>Te</i> ”	59
 III. Élet a pusztában	 66
1 Virágzó puszta	67
2 Gazellák	69
3 A skorpió öngyilkossága, a homoki bolhák és egy kis sivatagi ugrógér	73
 IV. Emberek a pusztában	 76
1 Jeladás	76
2 „Mindenki ismer mindenkit”	79

3	Keresztények találkozása	84
4	Önfegyelem	87
5	Segítőkézség	92
6	Nevetés	98

V.	Történetek és bölcs mondások a pusztában	100
-----------	---	------------

1	Két példabeszéd	102
2	Bölcs mondások	105
3	Egy beszélgetés	106

	Zárszó	109
--	-------------------------	------------

	A puszta bennünk és körülöttünk	109
--	--	------------

Elöljáróban

Gisbert Greshake professzor élményeket hoz magával a pusztából. Sivatagban támadt gondolatait mint kellemes társalgó és őszinte keresztény tudja elmondani. Természetesen néhány jól sikerült pusztai felvételt sem akar nélkülözni könyvében. A kiadó sem szeretne erről lemondani. Legalábbis nem a képekhez fűződő mondanivalóról.

A szerző nemcsak a dogmatika és a dogmatörténet tanára a bécsi tudományegyetemen, hanem konferenciáival, előadásaival, messze közkedveltségnek örvend a hittudományi kar előadói termén túl.

Kedélyvilágának örökzöld jellegét táplálja az adottság, hogy a bécsi papnevelőintézetben lakik és él. Naponta fiatalokat lát maga körül, akik egykor hivatottak lesznek elmondani a modern világ sivatagában Jézus üzenetét, „Aki hisz bennem, annak szívéből élő víz folyói fakadnak” (Jn 7,37-39). Íme hát a gondolatok.

A beláthatatlan és teljesen áttekinthetetlen puszta magányában, noha a homok elfüggönyözte az eget és a csalóka fényben a határok összemosódtak, találkozott két ember. Erre minden megváltozott. Nem kellett többé félni az egyedülléttől, nem volt terhes a ki-etlenség, nem nyomasztott tovább a csönd, sem a fakó s ugyanakkor vakító fény. Ha emberek találkoznak a szeretetben, a puszta megszűnik puszta lenni. A csendje és a végtelensége a gondolatcsere színhelyévé válik, ember és ember, Isten és az ember között.

A kiaszott, fölrepedezett puszta víz után kiált. Csak egy kis elnyomorodott bokor szeretné az izzó nap hevét kiállni a szárazságban. Alig látszik, tüskék-

kel védekezik, s kevéssel beéri. Ha vízhez jut, kivirul, ahogy körülötte a puszta is életre kel: növényzete fölébred a kiaszottság álmából. Addig ki kell tartani. „Utánad szomjazik a lelkem, érted sóvárog a testem, mint száraz, tikkadt, kiaszott föld” (Zsolt 63,3).

Egyetlen fa a homokbuckák végtelenjében. Legalább 25 km-es körzetben ez az egyetlen nagyobb növény. Hogy került ide, s hogy tudott ezen az egyébként teljesen terméketlen, kopár vidéken életben maradni? Szembe kell szállnia a széllal és a homokkal, a hőséggel és a szárazsággal. A léte valóságos csoda — az élet csodája, amely mindennek ellenére élni akar. S az Isten az, aki a pusztában is, sőt épp a pusztában mondja: „Maradj életben!” (Ez 16,6 kk.)

Egy kolostor a pusztában, elrejtőzve és mintegy beleveszve a vádi meredek falába. A vidék köröskörül félelmet keltő, rideg, nyomasztó csönd üli meg. De a kolostor lakói önként választották a kietlenséget, hogy épp itt keressék és itt találják meg az Istent, a saját szívük „pusztája” elleni harcban.

Ha a pusztában két szerzetes találkozik, nem azt kérdezik egymástól, hogy „hol laksz?”, hanem „hol harcolsz?”. Pusztában élni annyit jelent, mint harcolni. Ebben a harcban Istent megtalálni és melletté kitartani. „Nem engedlek el, míg meg nem áldasz!” (Ter 32,27).

A kiadó örömmel teszi a „Helytállás a pusztában” kötetet az olvasóközönség asztalára abban a biztos tudatban, hogy az abban irodalmi igénnyel megszólaltatott gondolatok szíves fogadtatásra találnak a lelkekben.

Bécs, 1984 nagybőjtjén

A KIADÓ

Előszó helyett

A puszta szép — a puszta félelmetes

Szeretem a pusztát, szeretem a sivatagot: a *Szahara* határtalan tágasságát és formagazdagságát, a belát-hatatlan fennsíkokat, ahol a növényzet nélküli, színtelenre aszott föld a horizonton eggyéolvad az egészen finom homokkal elfüggönyözött szürke éggel. Szeretem a magas hegységeket, amelyeket az egészen sajátos éghajlat oly bizarrá formált, hogy holdbéli tájra emlékeztetnek, sokkal inkább mint a világ bármely más vidékén, és a homokbuckákat, amelyekbe a szél gyönyörű mintákat, vonalakat rajzolt. De szépek a közel-keleti puszták, sivatagok is. A *Negev*, amelyet az ember egyre inkább a maga képmására átalakít, *Júdeá* kis pusztája, ahol a hegyek és halmok áttekinthetetlen szövevénye összegyűrt abroszra emlékeztet. De mindenekelőtt szép a *Sinai*-puszta, ahol a végtelenül fölséges gránithegyek vöröses szikláit gyakran színezi a vulkáni eredetű rétegek feketéje. (Ha valahol, akkor csakis itt lehetett az Isten hegye, sehol máshol.) Továbbá a Közép- és Belső-Ázsia pusztái, ahol a messze nyúló homoksivatagok mellett ott vannak Szíria és Jordánia keleti részén a fényes fekete tömbökből álló hatalmas homoksivatagok (hamadák). Aztán Mezopotámia löszlepellet borított pusztaságai. Ezek a Tigristől és az Eufrátesztől néhány kilométerre behatárolják a két életadó folyó viruló partvidékét. A perzsi-pakisztáni sósivatagokat igen finom szemcséjű só takarja. Ezeknek világosszürke talaja reped-

sektől szaggatott. Nem utolsósorban szépek Tibet pusztaságai, ahol a hét-nyolcezer méter magas csúcsok ridegsége és hűvös méltósága a sziklás magasföldek, magashegyi völgyek és fennsíkok kietlenségével társul. Nem ismerek szebb tájakat a világon!

És az oázisok! Aki még soha sem ért pusztában töltött hosszú és szürke napok után oázisra, az nem tudja, mi a zöld. A pornak és az élettelenségnek a szürkéje és barnája ébreszt rá először az oázis színének lényegére. Arra, hogy a zöld élet, erő, kedvesség és öröm. És a víz! Igaz, bármennyit időztünk is a pusztában, még sose fenyegetett minket a szomjanhalás veszélye. De milyen más a napokon, sőt heteken át magunkkal hurcolt víz, amely a hőségben fölforrósodott és ízét vesztette, mint az oázisok hűs forrásának élő vize, amelyből hosszúakat húzhatunk. Vagy a Hoggar rejtett gueltái (mélyebb homokos vádiszakasz, ahol a környező hegyek, dombok felől szivárgó vizek fölszakadnak), amelyek felüdülést ígérve fürdeni csábítanak, végül az a néhány bővízü artézi kút a hegy lábánál, amelyekből korlátlanul meríthetünk.

Hát még az esték és az éjszakák! Nincs annál pompásabb, mint amikor a tikkasztó, forró nappal elmúlásával, úgy késő délután a hőség alábbhagy, és a nap hanyatlani kezd. Ezzel páratlan színjáték veszi kezdetét, amely évszaktól, vidéktől és a levegő homoktartalmától függően más és más, de mindig elbűvölő. Először is megjelenik az egész színskála, a halvány kék-től a sötét pirosig, kiterítve a széles égre. Aztán a színek egyre elevenebbé, egyre tündöklőbbé válnak, míg végül beleolvadnak a lenyugvó nap vérvörösébe. De mielőtt még kialudnának az utolsó fények, már elkezd vakítóan és riasztóan világítani a hold. Azóta értem a zsoltárost, mióta a pusztákat járom:

„Az Úr a te oltalmazód,
az Úr védelmez jobbod felől.
Nappal nem éget a nap,
s éjjel nem árt neked a hold.
Az Úr megóv minden bajtól...” (Zsolt 121,6)

Mindez lélegzetelállító csöndben megy végbe, az embert is mély hallgatásra készíti!

Ha az estefelé gyakran fölkerekedő és mindent porfelhőbe burkoló erős szél elül, akkor a száraz, tiszta levegőn olyan látványt nyújt a csillagokkal teleszórt ég, amelyet máskor soha. Nincs olyan negyedóra, hogy legalább egy csillaghullást ne lehetne látni, vagy hogy egy bolygó föl ne tűnne az égbolton. Ha az est „hűvösében” (ha ugyan lehet „hűvös”-ről beszélni, amikor nyáron gyakran még 11 órakor is 35 fokos a meleg) – a teáskanna körül guggolva – az ember fölidézi a nap eseményeit, akkor olyan dolgok is felötlenek, amelyek a napi fáradalmak közepette elsikkadtak. A másnapi tervek kigondolására is ilyenkor kerül sor. Közben, szinte észrevétlenül, csodálatosan oldott hangulat támad, harsány éneklés bele a puszta csöndjébe, vagy órákig tartó beszélgetés a régmúlt vagy az épp csak hogy elmúlt dolgokról. Ezt a gondolatcserét a csillagos ég alatt, a puszta csöndjében mindig nagy komolyság, mélység és személyes nyíltság jellemzi.

A puszta szép. Mégis, aligha van veszedelmesebb vidék nála. Ami itt történhet, az túl nagy, túl riasztó és rettenetes az ember számára. Mint a hófödte magas hegyek közt vagy a viharos tengeren, az ember úgy érzi, hogy teljesen ki van szolgáltatva a természetnek. Nincs semmi, amit figyelmen kívül hagyhatna, ami vonzaná, barátságosan hívogatná. Tehetetlennek érzi magát az óriási hatalommal szemben. Igaz, ha valaki

jól biztosított konvojjal, kellően jelzett úton (pisztén) halad a biztos cél felé, akkor ezt esetleg nem is veszi észre. De elég, ha valami üzemzavar keletkezik — lehetőleg dél körül, amikor a hőség amúgy is elviselhetetlen —, és emiatt ki kell szállni a kocsiból, amely ha egyebet nem, legalább némi árnyékot nyújt, s egy kis szelet csap, még ha meleget is, az ember máris megretten az izzó naptól meg attól a forróságtól, amely a talajból árad. És ha ehhez még az a nyomasztó érzés is társul, hogy hátha nem sikerül a hibát kijavítani, akkor egyszerre fellép az elhagyatottság érzése, és átéli, mennyire magára hagyatott a végtelen pusztában. Vagy amikor elfogy az üzemanyag, s nincs más segítség, mint az elvétve fölbukkanó járművek vezetőitől „kölcsönözni”. Vagy ha hirtelen homokvihar támad, és megállásra kényszerít, nem tudhatjuk, meddig kell vesztegelni a teljes tehetetlenség érzésétől megszálva. Áthatolhatatlan porfelhő zárja körül a kocsit, és végeérhetetlennek tűnő egyhangú kopogás hallik a tetején meg az ablakain egyaránt. A homokszemek a legkisebb nyíláson is behatolnak, ráülnek az ajakra, belepik a száját, a szemet, tele lesz velük az orr, a fül, és a kocsi belsejében fullasztó hőség támad.

De ugyanilyen, ha valaki elvesztve az utat jelzés nélkül próbál — kevésnek bizonyuló térképe alapján — tájékozódni és irányt venni. Hiába teszi föl magának a kérdéseket: vajon itt vagy ott tovább lehet-e majd jutni a görgetegek közt, a sziklák zűrzavarában, vajon megtart-e a homok vagy nem? Ilyen helyzetekben a tájnak iszonyú, rettenetet keltő hatalma egész súlyával ránehezedik az emberre, és minden erejét össze kell szednie, hogy elviselhesse. A száraz levegőben nem egyszer egészen átlátszóvá váló, bizarr sziklák, a különféle alakú és irányú buckák össze-

visszasága nagyon idegen. Annyira idegen, mint valami holdbéli táj, ahol az ember nem találhat otthonra.

Hogy mennyire félelmetes a puszta, azt különösen naphosszat tartó gyaloglások során tapasztalhatjuk meg. Soha máskor nem éltem át annyira a puszta mérhetetlen kietlenségét és azt az ellentétet, amely közte és az élet között feszül. Hiába vetjük bele minden erőnket a gyaloglásba, úgy érezzük, hogy egy helyben topogunk, mert ha a sivatag sík terület, akkor a látóhatár mitsem változik, hegyes, sziklás vidéken viszont a vibráló levegő s a vele együttjáró délibáb annyira csalóka, hogy a kitűzött cél látszatra folyton távolodik. Ehhez járul a hőség, a szomjúság és a fáradtság. Hiába, az ember kicsi a pusztához. A pusztát félelmetes számára.

De mindkét tapasztalatunk, hogy a puszta szép — a pusztát félelmetes, és veszedelemmel teli, szorosan összetartozik. Nem képzelhetők el egymás nélkül. Emiatt válhat a puszta mint földrajzi fogalom szimbólummá és figyelmeztetéssé, emberi életünk képévé, amely szintén úgy zajlik, hogy összefonódik és egymásba folyik benne „nagyáság és nyomorúság” (Pascal), védettség és kiszolgáltatottság, siker és kudarc.

Az a gondolat, hogy a természet az ember számára hasonlat lehet és fölhívás, nem új. Már Adalbert Stifter is fölismerte, hogy „a léleknek meg kell hajolnia a természet emberkéz által még nem érintett színe előtt, mint valami egészen tiszta és isteni előtt. — Végző fokon egyedül a lélek képes arra, hogy a saját belső nagyságát valamely természetből vett hasonlattal juttassa kifejezésre”. Ezek a szavak a pusztára különösen képpen érvényesek. A pusztát maga fölmérhetetlensége, megközelíthetetlensége és határtalansága révén beszédes jelképe a fölséges, szent és végtelen Is-

tennek, aki előtt az embernek imádással kell „meghajolnia”. De talán még inkább kifejezi a puszta — és itt kell Stiftert kiegészíteni — az emberi nagyságot, valamint az ember kiszolgáltatottságát és parányi voltát, aki a maga tehetetlenségét a puszta hasonlatába vetíti, hogy aztán a hasonlat révén újra magára eszméljen, mert hiszen ez a természeti alakulat tükröt tart elébe, amelyben saját magát szemlélheti. Így tekintve, a puszta nem merő földrajzi alakulat, hanem emberi létünk belső dimenziója, amelynek valóságát bárki megtapasztalhatja, akkor is, ha a világ földrajzi értelemben vett pusztaságaival sohasem találkozott.

Így ez a könyv, amely a pusztáról mint tájról szól, meg arról, amiket itt át lehet élni, elsősorban azok számára íródott, akik a „pusztát” nemegyszer úgy élik meg az életükben, mint fájdalmas, gyötrelmes valóságot. Megkísérlem tehát, hogy azokból az élményekből, amelyekben a különféle pusztákat és sivatagokat járva részem volt, néhányat úgy írjak le, hogy közben arra a pusztára is essen némi fény, amelyet egyszer mindannyian megtapasztalunk önmagunkban. Ha ezek közül az élmények közül némelyek fölkeltek a figyelmet, és az érdeklődést is ébren tartják, mások viszont megsejtetnek valamit abból, hogy a puszta milyen szép és mennyire lenyűgöző, akkor ez az írás — bár valójában kaland és belső fölszólítás, idegfeszültség és lelki összeszedettség, elbűvöltség és megrettenés első pillanatra riasztó egybefonódásának látszik — mégis pontosan tükrözi az élményeknek azt a széles skáláját, amelyet a puszta, a sivatag nyújt.

1. A puszta Janus-arca

1 Az első nap

A puszta mindjárt akkor is egyaránt lenyűgöző és féltelmes volt, amikor 1963-ban első ízben találkoztam vele. Már teológus korunkban felötlött bennünk, Wolfgangban és bennem a gondolat, hogy végigjárjuk annak az útnak egy részét, amelyen Izrael fiai az Ígéret földjére bevonultak, úgy, ahogy ezt a Szentírás leírja. A moabiták földjétől Jerikón át Jeruzsálemig, — ami összesen kb. 300 km-t tesz ki, nehéz hátizsákkal a hátunkon, perzselő hőségben, az útról letérve, keresztül a pusztán — gyalogolunk.

Mint kezdő pusztajárókat óva intettek bennünket az állatoktól (kígyóktól), az eltévedéstől, a szomszédságtól — és az emberektől. Még a hatnapos háború előtti állapot volt Jordániában. Feszült volt a politikai helyzet: a palesztinai táborokban hemzsegték a menekültek. „Izraeli kémeknek fognak benneteket nézni, ha szemmel látható ok nélkül gyalog vágtok neki — ketten európaiak — a pusztának” - így figyelmeztettek minket a puszta szélén egy kis félnomád településen, ahol néhány napot időztünk, hogy egy ortodox remetétől elsajátítsuk az arab nyelv elemeit, az arab viselkedési módot és az arab szokásokat. De mi elengedtük a fülünk mellett a figyelmeztetést. Ilyen könnyen nem adjuk föl a tervünket! Így pár nap múlva jókívánságokkal elhalmozva, vízzel, élelmiszerrel jól ellátva és alaposan fölpackolva, reggel, még napfölkelt előtt, úgy 4 óra tájban útra keltünk.

Az első órák hihetetlenül szépek voltak: a nap úgy

kelt föl a mély csöndbe borult végtelen pusztán, mint valami izzó korong. Még kellemes szél fújt. Mi is frissek voltunk és kipihentek. Így hát mentünk úttalan utakon. Egyszerűen nekivágtunk a dimbes-dombos, sziklával teleszórt vidéknek, ahol néhány száraz bokrot nem számítva semmi növényzet nem volt. A fő irányt mutatta az iránytű, egyébként pedig megpróbáltunk, úgy ahogy lehetett, a különféle tájakon eligazodni és átvergődni. Hallgattunk. Mint utóbb kiderült, mindketten ugyanarra gondoltunk: „A pusztában vándorlunk — az Ígéret földje felé tartva.” Mi mindent eszünkbe juttatott ez! Az ősatyák vándorlásait, Izrael kivonulását, Illés átkelését a pusztán, Jézus negyven napját a pusztában, Pált, a remetéket... és most itt vagyunk mi ketten!

Fiatal káplánok voltunk. A lelkipásztorkodás felhőtlenül boldog korszaka mögöttünk volt. Már mindkettőnk megtapasztalta a maga egyházközségében a „pusztát”, munkája eredménytelenségét, a sikertelenséget, amihez még az a fölismerés is hozzájárult, hogy nem tudunk a követelményeknek megfelelni. A csalódások és magányosság, a munkával való túlterheltség és túlzott kíváncsiak „pusztájában” helyt kellett állni, nem lehetett elmenekülni, tovább kellett menni, az Ígéret földje felé.

De egyszerre csak elszálltak vigaszt hozó gondolataim, és a vidék szépsége által kiváltott lelkesedésem is csökkent. Tört a hátizsák, a szám kiszáradt, a hőség egyre fokozódott. Izzadtunk, csak úgy ömlött rólunk a víz. Az erős fény a napszemüveg ellenére is mind jobban sértette a szemünket. A pulzusom elérte a 110-et. Egy korty kevés volt a kulacsból, csaknem egy litert megittunk, egyetlen húzásra. Szorongó érzés kerített bennünket hatalmába: mi lesz, ha így

megy tovább? Lépteink lelassultak, s egyre gyakrabban megálltunk, míg végül úgy 9 óra tájban kénytelen voltam bevallani: nem bírok tovább menni, nem megy.

Egyáltalán nem ment. Bajba keveredtünk. Annyit megtartottunk eddig a tanácsokból, hogy amennyire lehetséges volt, kerültük az embereket. De most, nem bírtam tovább menni, pedig a látóhatáron feltűnt előtünk, úgy egy fél óra járásnyira néhány fekete kecskebőrből készült sátor: a nomádok. A távolból odahallatszott a gyerekzsivaj. Nem volt mit tenni — egyszerűen minden erőm cserben hagyott. Így hát kifeszítettük a nap ellen védelmül a sátrunkat, és elnyúltunk a földön. Wolfgang nem érezte annyira rosszul magát mint én, de ő is kimerült volt. Alig szóltunk egy szót, s a továbbiakat illetően semmi sem jutott eszünkbe. Csak egy vágyunk volt: kipihenni magunkat. De a nomád gyerekek egy-két órán belül fölfedeztek minket. Mutogattak ránk, körülugráltak, s minden útonmódon megpróbáltak hozzáférkőzni a holminkhoz. Nem volt értelme, hogy megkíséreljük őket elzavarni. Nem csak azért, mert túl fáradtak voltunk, hanem már eléggé ismertük az arab gyerekeket, tudtuk, mennyire nehéz tőlük szabadulni. Így fáradtság ide, hőség oda, most még a holminkra is kénytelenek voltunk vigyázni. Bosszantott a dolog. De kiderült, hogy épp a gyerekek voltak, akik kíségtettek minket a bajból.

Dél körül megjelent két ember, arabok, állig fölfegyverkezve. Alaposan szemügyre vettek minket, aztán kérdezősködni kezdtek a gyerekektől, arabul. Nyilvánvalóan azt akarták megtudakolni, hogy kik vagyunk. Nagy nehezen sikerült összehoznom néhány arab mondatot: „Zarándokok vagyunk. Németek. Úton Jeruzsálem felé.” Egyikük tagadólag ingatta a

fejét, aztán egyre hevesebben beszélt a gyerekekhez. Egy tíz év körüli kislány valamelyest tudott angolul, ő tolmácsolt: „Nem, nem vagytok zarándokok, nem vagytok németek, izraeliek vagytok, és kémkedtek. Ezek az emberek itt rendőrök, most elkobozzák a csomagjaitokat.” Le voltunk sújtva. Tehát mégsem voltak a figyelmeztetések olyan túlzottak! Angolul bizonygattam, hogy valóban nem vagyunk izraeliek, hanem német zarándokok. „Nem, nem” fordította a kislány. „A zarándokok és a túristák az utakon járnak. Mit csináltok ti itt a pusztában? Rossz emberek vagytok! A rendőrség mindent elkoboz!” A gyerekek megfogták egymás kezét, és ritmikusan kiabálva körültáncoltak minket: „Jewish, jewish! (Zsidók, zsidók!)” Rendőrség? Jól megnéztük a két embert. Valóban rendőrök? Ilyen a rendőr? Kétségeim támadtak. Kezdem eszmélni, hogy hiszen a rendőrök nem fehér kufiát (négyszögletes kendőt) viselnek, hanem színeset. De hátha mégis rendőrök. Egyszerre nagyon tanácstalan lettem és magamra hagytam. Végül — miután gyorsan megtanácskoztam társammal az ügyet, — a kislányhoz fordultam: „Valóban a rendőrség?” — „Igen!” — „Akkor figyelj ide! Mondd meg, légy szíves ezeknek az embereknek: mi most összepakolunk, elmegyünk velük az őrségre. Ott megmutatjuk az útleveleinket, és akkor elkobozhatják a holminkat, ha lesz valami alapja. De itt a puszta közepén nem!” A lány lefordította, mi pedig közben fölhúztuk a cipőnket, s amilyen gyorsan csak tudtuk, lebontottuk a sátrunkat, és összezsomagoltuk a holminkat. De arra már nem telt tőlünk, hogy a gyerekeket is távoltartsuk, nehogy közel férközzenek a csomagjainkhoz.

Nagy összevisszaság támadt. A lány fordított, az emberek tanakodtak, a gyerekek ricsajoztak, mi meg

amilyen gyorsan csak lehetett, igyekeztünk magunkat összeszedni és útra készen állni. De mielőtt sor kerülhetett volna az indulásra, a két ember hevesen tiltakozott: „Nem, nem!” A lány tehát mondta: „Most veszik el a holmitokat!” Az emberek ezzel rátették a kezüket a csomagjainkra. Hirtelen átvillant az agyamon, hogy ugyancsak kellemetlen helyzetbe kerülnénk, ha mindent elvennének tőlünk: vizet, élelmiszert, főszerelést. Egyre valószínűtlenebbnek látszott, hogy rendőrökkel állunk szemben. Nem sokat haboztam, hanem előrántottam a késemet. Az egyik arab is elővette görbe törét, gúnyos mosollyal rámutatott: valamivel hosszabb, mint az én késem. Wolfgang elkezdett kiabálni: „Ne ingereld, ne ingereld!” — Végképp elvesztettem a türelmemet, s németül ordítottam, teljes erőmből, nemcsak a két embernek, hanem a társamnak is bele a fülébe: „Azt hiszitek, hogy csak úgy hagyom elrabolni a csomagjainkat?!” s még ki is kerekítettem, néhány itt nem közölhető fordulattal a mondatokat. Ennek nagy hatása volt. Mert *nagyon tudok* üvölni.

Az emberek — némileg megijedve — békén hagyták a hátizsákjainkat, mi pedig összekapkodtuk a még be nem pakolt egy-két holmit, aztán megkértem a lányt: „Nos, mondd meg nekik, hogy most elme- gyünk velük a rendőrségre.” De azok legyintettek, és nagy dühösen elkullogtak — irány a puszta! Úgy tetek, mintha ennyi tanú szeme láttára nem akartak volna bennünket bekísérni. Magunkra maradtunk hát a gyerekekkel. A lányhoz fordultam: „Csakugyan a rendőrség volt?” — „Nem!” — A gyerekek elszégyellték magukat. Az előbb még kinevettek minket, lopkodtak tőlünk, de most bevallották: „Nem, és ti sem vagytok izraeliek. Jó emberek vagytok.” — Nem volt hozzá

semmi kedvem, hogy a gyerekekkel megvitassam az igazságot és az igazmondást. Hirtelen reszketni kezdett a térdem, és — legalábbis egyenlőre — minden kedvünk elment attól, hogy tovább induljunk s a pusz-
tán át folytassuk az utat. Vajon mi történt volna, ha nem lettek volna itt a gyerekek...

Elővettük hát a térképünket; eszerint mintegy 5 km-nyire van egy kis település, s onnan megint 5 km-nyire vezet az aszfaltút. Erre vettük az irányt. A gyerekek illő távolságból követtek minket. Amikor már csak 1 km-nyire lehettünk az aprócska településtől, mely mindössze 10-12 egyetlen helységet alkotó kunyhóból állt, előre futottak, és bizonyára mindent elbeszéltek. Amikor odaértünk, nem kevesebb, mint 15 férfi várt bennünket. Betessékeltek minket az egyik kunyhóba, az asszonyokat és a gyerekeket kiparancsolták, nekünk pedig egy matracot mutattak, hogy foglaljunk rajta helyet. És úgy guggoltunk ott mint két iskolásfiú, akinek rossz a lelkiismerete. A férfiak körülálltak, és morogva tanakodtak. Hogy fogunk innen kikerülni? De megjelent egy elég fiatal, nagyon magas, nagyon karcsú beduin. Szembetűnően szép férfi, aki később, amikor visszagondoltunk rá, Saulra emlékeztetett (1 Sám 9,2). A sejk lehetett vagy annak a helyettese. Mindenesetre a férfiak elhallgattak, és meghajoltak előtte. Mi is fölálltunk, jelét adtuk tiszteletünknek, aztán újra helyet foglaltunk. A „sejk” arabul tájékozódott kilétünk felől. A kérdéseket az egyik férfi tette föl, igen rossz (még a beduin lányénál is rosszabb) angolsággal: „Izraeliek vagytok?” — „Nem!” — „Mit kerestek itt a pusztában?” — „Zarándokok vagyunk, Jeruzsálembe tartunk.” — „Gyalog? És miért nem az úton mentek?” Mindig ugyanazok a kérdések. Úgy látszik, a beduinoknak nehéz a

„helyére tenni” a vállalkozásunkat. Megkíséréltem velük megértetni, hogy szeretjük a pusztát. Szemmel látható volt, hogy nem értik. Ekkor én tettem föl a kérdést: „Valóban rendőrök voltak a pusztában?” — „Nem, hanem palesztinok a menekültek táborából. Bad men (rossz emberek)!” A férfiak újra elkezdtek egymás közt halkán tanakodni. Nem tudták, mitévők legyenek velünk. Aztán hirtelen a csomagjainkra terelődött a figyelmük. A hátizsákjainkra kívül rá voltak erősítve a sátorhoz tartozó, könnyűfém botok. Megtapogatták őket, de ezenkívül a térképeink is érdekelték őket, amelyek átlátszó táskában lógtak az övemben. Újabb tanakodás következett. Majd megszólalt a „tolmács”: „Elhordjátok az aranyat a pusztából?” Még csak ez kellett! Eszembe jutott, amit a pusztaszélén a remete mondott: a beduinok azt hiszik, hogy a pusztában sok arany van, csak ők nem találják. De az angolok tudják, hol van (Jordánia korábban angol fennhatóság alá tartozott), és elhordják. Először tehát izraelieknek néztek minket, most meg rablással gyanúsítanak! Megmutattam nekik, mire valók a botok. Úgy látszott meggyőztem őket.

De most újra a térképek kerültek érdeklődésük központjába. Izraelben nyomtatott térképek voltak, de bölcs óvatosságból levágtam a szélüket az előállítás helyével együtt. A tolmács rámutatott a térkép egy pontjára, és fölszólított, hogy olvassam ki, mi a neve. Megtettem. De olyan rosszul ejtettem ki a kérdezett helységnevet, hogy elkezdtek rajta tanakodni. Csak-hogy nem érték be ennyivel. Az ember egy másik helyre mutatott. Megint elolvastam. Erre újabb tanakodás következett. Nevetségessé akarnak minket tenni? A harmadik vagy negyedik olvastatás után kijelentették: „Tehát mégis izraeliek vagytok!”

Hirtelenjében nem értettük a logikájukat. Csak később jöttünk rá: a térképeinken a földrajzi nevek héberből átírva szerepeltek. Így pl. az egyik helyen a hegy (arabul „dzsebel”) héber szóval („har”) volt föl-tüntetve. Mi egyre bizonygattuk: „Nem, nem vagyunk izraeliek!” A helyzet megint komolyra fordult. Körülöttünk fenyegetővé váltak az arcok. Hogy bizonyítsuk be nekik, hogy nincs igazuk? A legegyszerűbb megoldás nem jutott eszünkbe, csak valamivel később. Az a beduin vezetett rá minket, aki kb. 10 perc múlva jött, és bekapcsolódott a bennünket körülvevő férfiak tanácskozásába. Röviden tájékozódott, majd kifogástalan angolsággal, igen határozottan megszólalt: „Kérem az útlevelüket!” Odanyújtottuk neki. Belapozott, megtalálta a jordániai vízumot, és fölolvasta: „Almani, Touristen!” (Németek, turisták!). Mindenki megkönnyebbült. Nemcsak mi, hanem a beduinok is örültek, hogy kiutat találtak a zsákutcából. A sejk és a többiek is megöleltek minket, vagy legalábbis kezet ráztak velünk. Behívták az asszonyokat, hogy főzzenek gyorsan teát. Friss fűgét is hoztak. Egyszerrel teljesen megváltozott a hangulat: úgy bántak velünk mint barátokkal. No, de kezdett esteledni, s egyébként is elégünk volt az egészből (a barátságot is beleértve). Így hiába marasztaltak bennünket, eleresztettük a fülünk mellett. Elhatároztuk, hogy elmegyünk az útig, s ha csak lehet, leállítunk egy autót, hogy mielőbb túl legyünk ezen a veszedelmes vidéken. „Az Arnó völgyétől északra jobb a helyzet” — mondta a remete — ott civilizáltabb állapotok uralkodnak, és idegenforgalom is van. Már sötét volt, mire egy autó fölvelt minket, és elvitt Modabába, ebbe a Nébó-hegy melletti városkába, az Arnó völgyétől északra.

A történetnek azonban folytatása is volt, ami valóban már nem tartozik a pusztá témájához, mivel már a pusztá szélén játszódott le. Csak a „rend” kedvéért említem, úgy zárójelben.

A nap idegekre menő élményei után Madabában szállodában akartuk tölteni az éjszakát. De cédula lógott az ajtón: Zárva! (Az előző nap óta!) Tanácsstalanul álltunk a városka — akkor még egyetlen szállodája előtt, és nem tudtuk, mitévők legyünk. Ekkor odalépett hozzánk egy fiatal arab, ezzel a Keleten olyan gyakran használt udvarias kérdéssel: „Can I help you?” („Lehetek valamivel segítségére?”) — „Igen” feleltük. „Biztonságos helyet keresünk, ahol sátot verhetünk. De valóban biztonságosat.” És röviden elbeszéltük, amiket átéltünk. A fiatal ember meglepetten hallgatta, aztán arra kért bennünket, várjunk néhány percig. Később néhány férfi kíséretében tért vissza, akik közül az egyik úgy mutatkozott be, mint a városka polgármestere. Újra el kellett mindent mesélnünk, s igen fölháborodott a történeteken, majd arra biztatott bennünket, hogy jelentsük a dolgot Amman-nak. Ugyanakkor kért, hogy legyünk megértéssel a palesztinai helyzet iránt. Ezután följajánlotta, hogy az egyikünk szálljon meg nála, másikunk pedig éjszakázzon az egyik barátjánál. Már nem is tudom miért, de kitértünk a meghívás elől. Főleg a nap élményei után nem akartunk egymástól elszakadni. Így újra csak biztonságos helyet kértünk, ahol sátorozhatnánk. A polgármester a *Mairie*, azaz a polgármesteri hivatal kertjébe vezetett bennünket. Itt fölvertük sátrunkat, s miután a polgármester még vagy ezerszer megesküdött rá, hogy a hely egészen biztonságos, a holminkat is ott mertük hagyni, és elfogadtuk a vacsorameghívást. Éjfélig beszélgettünk, s a végén már majd lera-

gadt a szemünk. Pedig a nap fénypontja még hátra volt. Amikor visszakísértek minket a sátorhoz, egy beduin állt ott teljes díszben, feltűzött szuronnal és két hatalmas juhászkutyával. Így őrködött egész éjszaka. Ezzel az igazi arabos vendégszeretettel akarta a polgármester jóvetenni az átélteteket.

Már többször tapasztaltam, hogy vannak az életben olyan alapvető és meghatározó jellegű találkozások személyekkel, dolgokkal és helyzetekkel, amelyek akkor is emlékezetesek és meghatározó jellegűek maradnak, ha később újabb és újabb, sőt sokkal mélyebb és valószínűbb élményeket szerzünk is. Mert azok az élmények a lényegét sűrítik magukban össze, és értetik meg velünk. Mint valami „ősminta” és alapforma kitörölhetetlenül beleivódnak a lelkünkbe. Ide tartozik számomra ez a pusztában töltött első nap is. Ebbe sűrűsödött össze csaknem mindaz abból, amit azóta megerősítve megtapasztaltam. Egyrészt a puszta félelmetessége és sok-sok veszélye, másrészt a puszta varázsa, tágassága és csöndje, amely hozzásegít, hogy saját életünkben is szembenézzünk az igazsággal. Ez egyfelől a „homo homini lupus” megtapasztalása, hogy az embernek az ember a legnagyobb ellensége. Viszont a sok segítőkészség és vendégszeretet, éppen a puszta lakói részéről.

„A puszta szép — a puszta félelmetes.” Ez a kettség a puszta sajátos vonása. Azért alkalmazható rá jellemzésül az ellentmondást kifejező Janus-arc. Hogy ezt megéltem, mindjárt az első pusztában töltött napon és azóta is újra meg újra, ez hozzásegített, hogy a Szentírásnak a sivatagra vonatkozó s egymásnak ellentmondó részleteit is jobban megértsem, és velük mindazt kapcsolatba hozzam, amit az életben úgy élünk át mint a „pusztát”.

2 A puszta a Szentírásban

Amikor a Szentírásban szó esik a pusztáról, valójában nem a homoksvatagot kell rajta érteni, a megfelelő héber szó inkább elhagyatottságot, magányt, kietlenséget jelent. A puszta az a hely, ahol az ember nem élvezi azt a védettséget és meghittséget, amelyet a közösség nyújt, hanem ki van szolgáltatva a természet erőinek és a különféle veszedelmeknek. Ezért képzelte úgy az ószövetségi ember, hogy a pusztát démonok és ártó szellemek népesítik be.

A puszta az a hely, ahol az ember a maga kicsiségére és tehetetlenségére van utalva. A pusztát a gonosz lakja meg a halál. S földrajzi értelemben véve a puszta még ma is ilyen hely. Mindenütt föllelhetők a halál nyomai. Tevék, bárányok és kecskék kifehéredett csontjai, a tömérdek autóröncs, amely bizonyosság arra, hogy sokaknak félbe kellett az útjukat szakítani, nem jutottak el oda, ahova igyekeztek. De épp ezért lehet a puszta, mint a gonosz és a halál birodalma, létünk azon dimenziójának kifejezője, amelyben magunkra maradunk, elhagyatottak vagyunk és védtelemek, ki vagyunk téve mindenféle veszedelemnek. Így a puszta egyszersmind „ikon” is — mutatja, hogy vannak az életünkben pillanatok és helyzetek, amikor ránk nehezedik semmiségünk tudata, s magát a halált ízlelgetjük.

De paradoxon módon a Szentírás tanúsága szerint éppen a puszta, éppen a kietlenségnek, a kiszolgáltatottságnak, az elhagyatottságnak, a magánynak és a halálnak a földje az a hely, ahol a választott népnek meg kellett születnie. A pusztában — amikor Egyiptom rabszolgaságot jelentő húsos fazekait elhagyta és az Ígéret földje felé tartott — lett Izrael Isten népé-

vé. A pusztában kezdődik tehát az új élet, a halál árnyékában, de ez az *új élet az Istentől* van. Mert a maga erejéből nem tud Izrael életre találni, és arra sem képes, hogy a pusztulás és a halál földjén az életet megőrizze. Nincs esélye a fennmaradásra. A pusztában az élet csak adomány lehet és ajándék.

Ezt különösen Ezekiel próféta írta le nagyon érzéketesen, abban a részben, amelyben Izrael „születésének” történetét használta föl hasonlatul: „Születésedkor, azon a napon, amikor a világra jöttél, nem vágták el a köldökzsinórodat, nem mostak meg vízzel és nem tisztítottak meg, sóval sem dörzsöltek be, és nem takartak pólyába. Senki sem hajolt föléd gyöngéden, hogy irántad való szájalomból ezek közül valamit is megtegyen veled. Már születésed napján utáltak, és kitettek a nyílt mezőre. Elmentem melletted, és láttam, hogy véredben vergődsz. Ezt mondtam neked, amikor véredben voltál: Maradj életben, és növekedj, mint a mezők virága! S fejlődésnek indultál, felnőttél, és eljutottál az érettség koráig. Kebled kifejlődött, és hajzatod dús lett. De teljesen ruhátlan voltál. Akkor elmentem melletted, és megláttalak. Elérkezett az idő, a szerelem ideje. Rád terítettem köntösömet, és befödtem mezítelenségedet. Megesküdtem, és szövetséget kötöttem veled — mondja az Úr, az Isten, és az enyém lettél... Hírnevet szerezteél a népek körében szépségeddel, mert tökéletes voltál amiatt a pompa miatt, amibe öltöztettelek — mondja az Úr, az Isten” (Ez 16,4 kk).

Tehát épp a pusztában támaszt az Isten életet, az elhagyatottságban hoz létre közösséget, és a magányosság földjén köti meg népével a szeretet szövetségét. Ozeás próféta szerint is: azért vezette Isten a pusztába a népét, hogy ott zavartalanul szeresse. A

pusztában az ember mindent, de mindent Istentől kap; és Isten jelenti a biztonságot és a meghittséget is. Így a pusztában az Istennel való találkozás színhelyévé lesz, ahol bizalom támad, és remény ébred. Ezért van az, hogy a zsoltáros a veszedelem idején, ellenségtől körülvéve is így tud imádkozni:

„Félelem és aggodás kerít hatalmába, és borzalom tölt el.

Így szólok: „Bárcsak szárnyam volna, mint a galambnak, akkor elrepülnék, és megnyugodnék.”

Igen, szeretnék elfutni messze innét, kedvem szerint a pusztában laknék.

Sietve kerestem a vihartól, szélről védett menedéket.”

(Zsolt 55,6 k)

Tehát a „félelmetes pusztában” menedék lett. Az Isten nyújtotta védettségnek és meghittségnek, az Istennel való közösségnek a helye, ahol a halálból új, igazi élet támad. A pusztában: Janus-arc.

Csak hogy Izrael nem nőtt még eléggé föl ahhoz, hogy a pusztában az élő és éltető Istennel való találkozás színhelyét lássa. Mert az Istennel való találkozás az ember szabadon kimondott igenjét föltételezi, hitet és engedelmességet, viszonzszeretetet és odaadást kíván. Így a pusztában a döntés és a próbatétel helyévé válik. Az embernek épp itt a pusztában kell elhatároznia, hogy válaszol Istennek, és hagyja, hogy „nevelje” és vezesse. Ezért figyelmeztet a Második Törvénykönyv: „Gondolj az egész útra, amelyen az Úr, a te Istened negyven éven át vezetett a pusztában, hogy megalázzon, próbára tegyen, megvizsgálja a szivedet, vajon megtartod-e majd parancsait vagy sem. Megalázott, és hagyta, hogy éhezzen, aztán mannával táplált, amelyet nem ismertél, és atyáid sem ismertek, hogy megtudd: nemcsak kenyérrel él az em-

ber, sokkal inkább azzal, ami az Úr szájából jön. Negyven esztendeig nem kopott le rólad a ruha, és nem dagadt meg a lábad. Ismerd el szívedben, hogy az Úr, a te Istened úgy nevelt, ahogy az ember a fiát neveli. Tartsd meg tehát az Úrnak, a te Istenednek a parancsait: járj az ő útjain, és féld... Ne felejtsd el az Urat, a te Istenedet, aki kihozott Egyiptom földjéről, a szolgaság házából; átvezetett a mérges kígyók és skorpiók lakta nagy és félelmetes pusztán, meg a víztelen sivatagon, aki a kősziklából vizet fakasztott neked, a pusztában pedig mannával táplált, amelyet atyáid sem ismertek, hogy így megalázzon, és próbára tegyen, végül azonban jóra fordíthassa sorod. Nehogy azt gondold akkor magadban: saját erőmből s kezem munkájával teremtettem meg ezt a jólétet. Gondolj az Úrra, a te Istenedre, arra, hogy ő adta az erőt a jólét megteremtéséhez” (MTörv. 8,2-6; 14-18).

Az embernek tehát ki kell a pusztában állnia a próbát, s el kell döntenie: elfogadja-e, hogy mindenben és mindenestül Istentől függ. Vagy saját magát is beleértve mindent önmagának, a saját erejének akar-e tulajdonítani. Maga akar-e az életéről gondoskodni, vagy Istenre bízza-e magát, hogy nevelje és vezesse? Ha megtapasztalja életében a „pusztát”, akkor maga akar-e vele megbírkózni, vagy hajlandó-e épp ebben a helyzetben találkozni az élő Istennel? Így a pusztá megtapasztalásakor mindent megkérdőjelezünk. Itt dönteni, választani kell!

A Szentírásból tudjuk, hogyan zajlik le a döntés, a választás a pusztában. Izrael kezd az Istentől elpártolni, körültáncolja az aranyborjút; ahelyett, hogy Istennel menne a szabadságot választva. Visszavágyik az egyiptomi húsos fazekakhoz, az ezektől nyújtotta biztonságos életbe. Az idegen istenekhez pártol, és elfe-

lejti, kinek köszönheti az életet. És azt is, hogy csak úgy maradhat életben, ha bevonul Istenével a pusztán át az Ígéret földjére.

A Szentírás a hitetlenség következményeit illetően semmi kétséget nem hagy. Ozeás próféta az Úr nevében kihirdeti: hogy ha az Úr jegyese, Izrael népe nem tér meg, akkor „föltárom meztelenségét, olyanná teszem, mint amikor született; pusztasággá változtatom, aszú föld lesz belőle, és szomjan hal” (Oz 2,5). Ugyanígy beszél Ezekiel is: „... kihoztam őket Egyiptom földjéről, és a pusztába vezettem őket. Törvényeket adtam nekik, és tudtukra adtam parancsaimat, amelyeket meg kell tartania annak, aki élni akar... de Izrael háza föllázadt ellenem a pusztában, nem igazodtak törvényeimhez, elvetették parancsaimat, amelyeket meg kell tartania annak, aki élni akar... Azt gondoltam, rájuk zúdítom haragomat a pusztában, és kiirtom őket. De tekintettel voltam nevemre, s nem tettem így, nehogy gyalázat érje a népek előtt, amelyeknek a szeme láttára kivezettem őket. De fölemeltem ellenük a kezemet a pusztában, s megesküdtem, hogy nem vezérlem el őket a nekik szánt tejjel-mézzel folyó földre, amely minden más országnál szebb. Elvetették parancsaimat, nem igazodtak törvényeimhez...; mert szívük bálványaikon csüggött. De szemem irgalommal nézett rájuk, s lemondtam róla, hogy elpusztítsam őket, és nem irtottam ki őket a pusztában” (Ez 20,10 kk).

De bármennyire fenyegeti az emberi gyöngeséget a büntetés, a puszta azért Isten jelenlétének és közelsége ígéretének a színhelye marad. Ezért az Istentől hűtlenül elpártolt embernek vissza kell térnie a pusztába, hogy újra találkozzon Istennel: „Ezért majd magamhoz édesgetem, kiviszem a pusztába, s a szívére

beszélek, ...hogyan úgy válaszoljon, mint ifjúsága napjaiban, mint akkor, amikor feljött Egyiptom földjéről” (Oz 2,16-17). Az Istent tehát újra meg lehet találni a pusztában, sőt ott Isten maga közeledik az emberhez.

Ezért a próféták újra meg újra használják a „termékeny puszta” szimbólumot, amikor arról írnak, hogy Isten kiteljesíti a teremtetést. A *puszta* készít elő az Isten jövetelére, mert Isten dicsősége a pusztában akar fölragyogni. A végső idők templomából víz árad ki, hogy a pusztát virágzó kertté varázsolja. „S ahová ez a víz behatol, egészségessé lesz, és élni fog minden... A folyó mentén, mindkét parton mindenfajta gyümölcsfa nő, amelynek lombja nem hull le, s gyümölcs se nem fogy el: minden hónapban friss gyümölcsöt hoznak, mert vizük a szentélyből fakad. Gyümölcsük eledelül, lombjuk pedig orvosságul szolgál” (Ez 47,9-18). Ahogy a puszta az a hely, ahol az Egyiptomból való kivonulással a nép a szabadság útjára lép, s ahol az új életre megszületik, és megéri, ugyanúgy a puszta az a hely is, ahol az új élet az Isten dicsőségében kiteljesedik.

Az ószövetségi Szentírás tehát ismételten kétfarcú-nak mutatja a pusztát. A halálnak vagy az életnek a hona. Mindenképpen az a hely, ahol eldől, hogy az ember a halált vagy az életet választja-e. Magában marad-e, a maga semmiségében, vagy Istennel keresi-e a közösséget.

A pusztának ez a kettős jellege az Újszövetségben is folytatódik. Azok után, ami az Ószövetségben kibontakozott, egyáltalán nem meglepő, hogy Jézus Krisztusnak, az Isten Fiának az evangéliuma a pusztában kiáltó szavával kezdődik: „Készítsetek utat az Úrnak!” (Mk 1,1). Akik megtérnek, és meg akarnak keresztelkedni, kimennek Jánoshoz a pusztába. Itt veszi

kezdetét számukra az új élet, de mindenekelőtt: itt találkoznak Jézussal (vö. Jn 1,35 kk).

Megkeresztelkedése után a Szentlélektől indítatva maga Jézus is visszavonul a pusztába, és ott marad negyven napig. „Közben megkísértette a sátán. Vadállatok közt élt, de angyalok szolgáltak neki” (Mk 1,12-13). Itt is megtaláljuk a kettősséget: Jézus a pusztában ki van téve a kísértésnek és a vadállatoknak, de megtapasztalja — ezt juttatják kifejezésre az angyalok — az Isten jóságát és közelségét is. Ezt a közelséget kereste később is, egész emberi életén át a pusztában, a magányban, a csendben, ahogy azt az evangéliumok mindúntalan tanúsítják.

De az Újszövetség még egy más, nem rögtön észrevehető, de nagyon fontos helyen is kapcsolatba hozza Jézust a pusztával. A Zsidóknak írt levélben ez áll: „Jézus is a kapun kívül szenvedett, hogy megszentelje a népet” (Zsid 13,12). Ez a rész csak úgy érthető, ha figyelembe vesszük a kiengesztelődés nagy napját, amelyről az Ószövetségben a Leviták könyve (16) így ír: Egyszer egy esztendőben a bűnbánat és a megtérés jeléül minden bűnt és vétket kimondtak egy bakkecske („bűnbak”) fölött, és a bűnök terhével kiűzték a táborból a pusztába (Lev 16,21). Utána a kiengesztelődés jeléül áldozati állatokat öltek, s ezek húsát szintén a táboron kívül, azaz a pusztában égették el. A Zsidóknak írt levél szerzője e szertartásokban előképeket lát, s utalást arra, ami tulajdonképpen Jézus Krisztusban valósul meg: ő az, aki vétkeinket magára vállalva a pusztába megy, abba a pusztaságba, amit mi jelentünk neki, hogy kiengesztelődést szerezzen számunkra, és megajándékozzon minket a békével. Ezért a felszólítás a Zsidóknak írt levélben: „Menjünk ki... hozzá a táboron kívülre, és vál-

laljuk a gyalázatát” (Zsid 13,13). Ez a kifejezés: „Kimmenni a táboron kívülre” azt jelenti, hogy Krisztussal nem ott találkozunk, ahol biztonságban vagyunk, és jól érezzük magunkat, ahol a test kívánsága, a szem kívánsága és az élet kevélysége vár ránk, s ahol a világ e kívánságok teljesedését ígéri (vö. 1 Jn 2,16), hanem a pusztában, ott, ahol ő magára vállalja bűnünket, és megnyitja számunkra az utat az Atyához.

Ezért kell — ahogyan azt a Jelenések könyve megírja — az Egyháznak is, mint annak az asszonynak, aki „áldott állapotban volt”, és akit amikor „szülési fájdalmában kiáltozott”, üldözőbe vett a sárkány, abban az időben, amely az Úr föltámadása és dicsőségben való eljövetele közé esik, a pusztába menekülnie. „Itt készített számára nyugvó helyet Isten”, hogy egy kicsit kipihenje magát. De ugyanakkor annak a küzdelemnek is a pusztája a színhelye, amely az asszony és a gonosz hatalmak között bontakozott ki (Jel 12). Újra kettős arcúnak látjuk tehát a pusztát.

A pusztája kettős arca és ellentmondásossága nem az, amit ottjártunkban gyakran tapasztalunk (erről még többször is szó lesz). Nem is csupán az, amiről a Szentírás képekben és hasonlatokban beszél. Nem, a pusztája mindnyájunk számára érzékelhető valóság. Mert amikor életünkben a „pusztája” jelentkezik, amikor a magánytól, erőfeszítéseink eredménytelenségétől szenvedünk, amikor azon örlődünk, hogy miért vagyunk annyira kiszolgáltatottak, annyira tehetetlenek, és az élet fáradalmai és kísértései közepette kezdünk kétségbeesni, akkor mindig választ kell adnunk arra a kérdésre: hogy vajon a magunk erejéből akarunk-e kiutat találni, vagy pedig épp *itt és így* Istenre bízunk magunkat. Ugyanis ilyenkor legszívesebben a mindennapok teendőibe vagy felszínes szoká-

sainkba menekülünk, vagy átengedjük magunkat a kétségbeesésnek és a resignáltságnak. Pedig éppen a pusztában nyílnak meg Isten közelségének és szeretetének. Fölismerhetjük az istenkeresés és felebaráti szeretet lehetőségeit, megérlelődünk a szenvedések elviselésére. Így életünk „pusztája” a halál *vagy* az élet közötti választás színhelyévé válhat.

II. Találkozás Istennel a pusztában

1 Eligazodás a végtelenben

Hála a szerencsés véletlenek sorának és összeköttetéseinknek, sikerült engedélyt kapnunk arra, hogy egy helyi ismeretekkel rendelkező francia felügyeletével és egy a hatóságoktól nyakunkba varrt tuareg vezetővel átkeljünk a Berliet-pisztén. Még három más terepjáró kocsi is csatlakozott hozzánk. Ez kétségtelenül a Szahara legnehezebb, de ugyanakkor a legszebb szakasza is. — Első ízben 1962-ben kelt át rajta ember (helikopter segítségét igénybe véve). Az út a világ egyik legnagyobb kiterjedésű homokbuckás táján vezetett át, a Ténérén. Még szinte teljesen földérintetlen. Nincsenek csapások, jelzések, semmi jel nem mutat korábbi expedíciókra. Mintha a mérhetetlen homoktenger beláthatatlan hullámain előttünk még nem is járt volna ember.

Már többször is tapasztaltuk, hogy a puszta, a sivatag a mi egész megszokott látásmódunkat és valóságról alkotott képünket megzavarja. Valami egész mást mutat, valami egészen idegent. Először is a délibábokat észleljük a maguk sokféle formájában. Ahol a hideg és a meleg légrétegek találkoznak, a nap fénye megtörik, majd visszaverődik. Például a kék eget az ember úgy érzékeli, mintha a távolban hullámozó vizet, tavakat, folyókat, sőt egy egész tengert látna. A sziklák is visszatükröződnek, s különös építménynek vagy facsoportnak látszanak. Messzi távolban levő épületek visszaverődve hihetetlenül megnőnek, és nemegyszer a valóságosnál sokkal közelebb levőnek

tűnnek föl, mint pl. a híres Bidon Cinq a Tanesrouft-pisztén. — Ennek a régi francia garnizonnak az őrtornya csaknem 100 (!) km-re ellátszik. De nemcsak a délibábok torzítják el a valóság megszokott képét. Igen zavaró a fölkavarodott homok is, mert mintha csak a londoni füstköd volna, igen nagy mértékben gátolja a látást. Emiatt nemegyszer olyanná válik a légkör, hogy minden, ami a szemünk elé kerül, egészen új és szokatlan alakot ölt, kísértetiessé válik. Egyszer a Szaharában, Algéria és Nigéria között a senki földjén a homokviharban találkoztunk egy 15 hatalmas és még egészen új Mercedes teherkocsiból álló, az úton küszködő konvojval. A vihar bömbölése és az a „fémes zaj”, amit a teherkocsi oldalának verődve a kavargó homokszemek okoztak, egybeolvadt a hullámllemez borított úton bukdácsoló teherkocsi kerekeinek mennydörgésszerű robajával. Hatalmas homoktömegek kavartak, s a teherkocsi sziluettje kísértetiesen hasonlított a homokfelhők családja árnyképéhez. A félelmetes vidék és a riasztó természeti tünetemény újra ráébresztett minket, de még sokkal megfélemletőbb formában, mint előbb bármikor, hogy a technikában van valami riasztó, valami félelmetes. — Egyszerre nyomasztó érzés lett rajtunk úrrá.

A puszták mérhetetlen kiterjedése az, ami egészen más látásmódot kíván. A tájékozódás megszokott mércéje és a felmérés szokásos módja a szó szoros értelmében mind csődöt mond.

A valóság érzékelésének ez a megszokottól eltérő, új módja, amit a puszták, a sivatag már máskor is megkövetelt, itt az úgynevezett Berliet-úton életbevágóan fontosnak bizonyult. Mert a térkép szerint egy sziklás domb, a Kef Berliet mellett kellett volna elhaladnunk,

amely mintegy 30 m-nyire emelkedik ki a homokból. De hol találjuk meg a buckák végtelen tengerében ezt a sziklás dombot? Folyton a bolondját jártuk. A látóhatár alján föltűnt egy sötét folt: ez volna a keresett sziklás domb? Nem, csupán egy pár darab kb. félméter magas kő, alig 300 méternyire. Csakhogy a méreteket és a távolságokat nem tudtuk helyesen megítélni. De talán amott! Előttünk a látóhatár egy kissé sötétebb, körvonalazottabb, hullámosabb. Vajon ez egy nagyobb homokbucka vagy egy sziklás domb? Nem, hanem egy hatalmas sziklás hegység, több száz km távolságra. Fölmászunk a terepjáró tetejére, és távcsővel kémleljük a látóhatárt. Hiába! A négy terepjáró most egymás mellé sorakozik, széles frontot alkotva, hogy minél többet „befoghassunk” a vidékből. Nem használ semmit. Ekkor kis expedíciónk térképeket és mérőműszereket egyaránt ismerő és tapasztalt Szahara-utazónak számító vezetője megkísérli, iránytűje segítségével meghatározni, hogy pontosan hol vagyunk. Ez sem segít. A tuareg vezető — egy kissé kárörvendően — elneveti magát, amikor a Kef Berliet holletét tudakoljuk tőle. „De hiszen *nektek* van térképek és iránytűtök!” Aztán fölnéz az égre, majd szemügyre veszi a homokot, és — nem túl határozott mozdulattal — meglendíti a kezét: „Arra van!”

Igaz, hogy a Kef Berliet nem találtuk meg, de célba értünk. A „puszta fiá”-nak nem kellett a keresett sziklás domb mellett elhaladnia, hogy el tudjon igazodni. Ösztönösen kiismerte magát a mérhetetlen homoktengerben. Nekünk pedig be kellett látnunk, hogy a mi megszokott mértékeink és tájékozódási szempontjaink itt elégtelenek.

A puszta valóban nem mérhető a mi mértékeinkkel. Másképp kell látni a dolgokat és az összefüggése-

ket. A megszokott kérdésessé válik, „idegen” lesz. A szokatlan pedig magától értetődik. A végtelen pusztát átélésekor az, ami véges, új alakot ölt. Az egészen kicsi nagy lesz, az egészen nagy pedig kicsi. A közeli távolinak látszik, a távoli viszont közelinek. Ugyanígy a fontos elveszti jelentőségét, ami meg nem volt fontos, egyszerre jelentős lesz. A pusztában az ember megtanul — Bert Brecht szavával — újra látni, ahelyett, hogy csak „meresztgetné” a szemét.

Jobban mondva: a pusztát nemcsak föltételezi a más mértéket, hanem a maga végtelenségében és háttartalanságában jelenti a más és egyedül megfelelő mértékegységet. Ami határok közé szorított, az a háttartalanság megtapasztalásakor új megvilágításba kerül, más alakot ölt, és más távlatokat kap. Ezért szimbolizálhatja a pusztát azt, ami végtelen, mi több azt, *Aki végtelen.*

Vajon nem ezért van-e az, hogy az „irányt mutató” embereknek, azoknak, akik különleges küldetést kaptak az Istentől a többi ember számára, előbb vissza kell vonulniuk a pusztába, hogy elsajátítsák az új látásmódot. Hogy megtanulják a végeket a végtelen fényében szemlélni. Hogy a megszokott utakat és mértékeket elhagyva egészen átadják magukat a pusztának és a csend mérhetetlenül nagy titkának, mint Mózes, Illés, Pál — és Jézus? És utánuk azoknak a nagy seregnek, akik a maguk korában megmerevedett Egyházat fölrázták, és új indítást adtak a földiekre berendezkedett kereszténységnek. Alfred Delp kivégzése előtt így imádkozott börtönében: „Uram, engedd fölismernem, hogy az egész emberiségnek és az egyes embernek is a pusztában kell megtalálnia új útját. Uram, tudom, ha nem állok helyt a pusztában, ha félem a magányt, akkor az életemet kockáztatom”. Igen, mindig

a pusztából jövők, a magányban élők voltak azok, akik új életet fakasztottak, akik az új látásmódot ébrentartották, vagy ismét ráébresztettek. Antal a líbiai pusztából jön, ahol az emberek tódulnak hozzá, mert a titkok mélyére lát, és Istennel telített (Vita Antonii). A kereszténységen belül elindítja a szerzetesség hatalmas mozgalmát. Benedek az Abruzzók zord pusztájában kapja hivatását, és válik a „Nyugat atyjává”. Asszisi Ferenc el sem képzelhető a Carceri és a Verna-hegység magánya nélkül. Loyolai Ignác a Manréza „pusztája” nélkül, de ugyanígy Flüi Miklós sem a ranfti remeteség nélkül. Charles de Foucauld spiritualitása sem gondolható el a Szahara nélkül.

Ő, Károly testvér írja az Egyház hagyományaival teljes összhangban: „A pusztába kell mennünk, s ott tartózkodnunk, hogy részesülhessünk Isten kegyelméből. Ott az ember üressé lesz, kivet magából mindent, ami nem az Isten. Teljesen kiűriti lelke kis házát, hogy minden helyet Isten foglalhasson el... Mindenkinek, aki gyümölcsöt akar teremni, szükségképpen át kell élnie ezt a magányt. Fontos ez a csend, ez az összeszedettség, ez a minden teremtményről való megfélelkezés. Ebben az állapotban építi föl Isten az emberben a maga országát, és formálja át a lelkét. Az ember csak azt adhatja, amije van. Csak a magányban, amikor egyedül vagyunk Istennel, a lélek mélységes összeszedettségében, amikor minden teremtményt elfelejtünk, azért, hogy Istennel egyesülve éljünk — ajándékozza oda magát Isten a hozzá ragaszkodóknak”.

Így a pusztá mint természeti alakulat, mint táj is, — de méginkább a pusztá, mint szenvedést jelentő vagy tudatosan keresett magány az életben — az *összeszedettség* és a *kontempláció* helye.

Az *összeszedettség* azt jelenti, hogy a mindennapok apró-cseprő dolgaiba belevesztett, széthullott énünket újra „összeszedjük”, és visszatereljük az egységet jelentő és teremtő központba. A *kontempláció* pedig ehhez hasonlóan azt jelenti, hogy ami a létünkben szétszórtság és ellentmondásosság, azt mint valami gyűjtőlencsében „együtt látjuk”. Az összeszedettség és a kontempláció jelentőségét és fontosságát az utóbbi években egyre többen belátják és megtapasztalják. Ráébrednek, hogy csupán dolgozni, eredményeket fölmutatni és érvényesülni, a tulajdon énjük rovására megy. Gyakran megriadnak, mikor ráeszmélnek arra, hogy a hajszában és a szétszórtságban már egyáltalán nem találják időt saját maguk számára, és hogy a lármában és a mindennapok lázában elveszett a „lelkük”. Ez elvezet annak belátásához, hogy ha az ember nem akar teljesen kiüresedni és belsőleg elnyomorodni, akkor elengedhetetlenül szüksége van a csendre, az összeszedettségre, mindannak a kikapcsolására és félretételére, ami hajszát jelent. Így napjainkban sokan vannak, akik ráéreznek: milyen nagy szükség van az összeszedettségre és a kontemplációra, a csendre és a meditációra, egyszerűen a puszta, a szellemi energiákkal való töltökezésre.

Ez a felismerés helyes, de még nem jelenti az összeszedettségnek a maga legmélyebb és tulajdonképpen keresztény értelmében való felfogását. Mert a meditáció — helytelenül — a lelki higiénia egyfajta kellékének is tekinthető. Eszköznek ahhoz, hogy lelkileg egészségesek, kiegyensúlyozottak és belsőleg nyugodtak legyünk, mégpedig azért, hogy újult erővel, egész lényünk latbavetésével mélyrehatóan megint beleveessük magunkat a munkába, az eredmények hajszolásába, ettől várva a kiteljesedést.

A keresztény hit az összeszedettség sokkal mélyebb értelmére tanít. Rávezet arra, hogy a csendet, a kikapcsolódást a munkából, életünk sokféle szét-szórtságát és ellentmondását, ne csupán énközpontban nézzük és önmagunkra vonatkoztassuk. Istennel hozzuk kapcsolatba életünket és mindazt, aminek helyt adtunk benne. Így a valóságnak egy egészen más szemlélete tárul föl előttünk. Isten felől nézve ráébredek, hogy az embert és világát a lét legmélyén és végső fokán nem a munka, a teljesítmény és az egyéni tudás valósítja meg. Ha Istenre nézek, ráébredek arra is, hogy teremtmény vagyok, tehát nincs semmim, amit magamtól birtokolok, hanem üres és meztelen vagyok. Mindent csak Istentől kaphatok. Olyan vagyok, mint egy üres edény, amely csak arra vár, hogy megtöltsék. Sőt mi több, ráébredek, hogy bűnös vagyok, olyan valaki, aki az élet alapvető igazságával folyton szembe fordul, csak hogy Istenre utaltságát ne kelljen tudomásul vennie és elfogadnia. A hit egy radikálisabb és mélyebb összeszedettségre és kontemplációra szólít föl, ez utóbbin ismét a valóság dolgainak „együttlátását” értve. Arra hív bennünket, hogy csendben és a magunk tevékenységéről lemondva azt szemléljük, hogy kik is vagyunk Isten előtt: teremtmények és bűnösök, de mégis arra meghívottak, hogy nyújtsuk felé üres kezünket, és szeretetet kapjunk tőle. Így a hit fényénél végzett kontemplációban lejátszódik életünk nagy igazsága, az, hogy szegények és tehetetlenek vagyunk, és valójában nem a magunk munkája, képességei és törekvései révén boldogulunk, hanem csakis úgy, ha teljes nyitottsággal készen állunk arra, hogy mindent Istentől várjunk és kapjunk.

Az ilyen összeszedettség, az ilyen kontempláció,

amely nem reked meg a „lelki higiénia” szintjén, hanem a hívő keresztény lét megvalósulása, nehéz, mert lemondást követel. Lemondást arról a hiedelemről, hogy bennünket, a létünket igazoló, sőt megvalósító tevékenységünk éltet: mi több, Isten elé kell tárunk a magunk szegénységét és tehetetlenségét, s tőle kell várnunk életünk kiteljesítését. Ha az ilyen imának a pusztája a színhelye, a természet tükröt tart elénk: „... utánad szomjazik a lelkem, érted sóvárog a testem mint a száraz, tikkadt, kiaszott föld” (Zsolt 63,2). A pusztában lelepleződik: mennyire viszonylagosak a képességeink, az erőink, a szabadságunk, a rátermettségünk, az a haszon, amit hajtani tudunk, s minden, amit elérhetünk. Az egészen nagy kicsi lesz, az egészen kicsi pedig nagygyá válik. A fontos elveszti fontosságát, ami pedig jelentéktelen volt, jelentős lesz. A közeli távolba kerül, a távoli közel jön. A pusztában csak Isten számít.

De bármennyire elősegíti is a helyzet a pusztában a hívő kontemplációt, azért az mégsem könnyű. Mert várakozásunkra Isten nem azzal válaszol, hogy automatikusan megérkezik, s a csendet betölti vígasztalással, gyengeségünket, elégtelenségünket pedig eltörli isteni erejével. Isten nem bálvány, akit lelki vígaszunkra előszólíthatunk: egyszerűen csak hallgatnunk kell, csendet kell teremtenünk. Isten az egészen „Más”, Rejtőző, Visszahúzódo. Az ima nem csillapítja szomjunkat arra, hogy Isten betöltse az életünket; ellenkezőleg, fokozza. A földön mindvégig kielégítetlenek maradunk, s vágyunk csak az Isten országában teljesedni be. Addig csak hittel kereshetjük a csendben — fölhagyva a munkával és minden egyéb tevékenységgel — anélkül, hogy egészen megtalálhatnánk. Közben óhatatlanul megtapasztaljuk, mennyire

nem vagyunk érettek a „pusztára”, azaz a „csend-re”, az egyedüllétre. Mennyire nem tudunk tehetetlenségünkön úrrá lenni. Észrevesszük, hogy mennyivel inkább megfelel nekünk, ha a magunk gondolatainál, vágyainál és elképzeléseinél időzünk. A beszéd és a láрма, a folytonos tevés-vevés és az eredmények hajszolása inkább nekünk való, mint az összeszedettség és a kontempláció, mint a hallgatás és az Isten előtti várakozás meg életünknek az Istenhez alkalmazása. És mégis, az ilyen hallgatásban rejlik üdvösségünk.

„Hallgatás — ország túl minden országon.

Hallgatás — madárdal ott is, ahol senki sem hallja.

Csak az Isten figyel rá.

A forrás ott is árad, ahol senki sem jár.

Csak az Isten merít belőle.” (Marie Noël)

Ha kitartunk, elismerve szegénységünket, ha olyan embernek bizonyulunk, aki nem menekül el Istentől és saját magától, akkor a pusztá megszólal bennünk. Akkor valamit már meg is értettünk belőle, és azt is megkíséreltük, hogy válaszoljunk rá. Mert akkor egy kicsivel beljebb hatoltunk életünk ama igazságába, hogy emberek vagyunk, akik éheznek és szomjazzák az Istent mindaddig, amíg úton vannak. Az ilyen éhséget és szomjúságot nem lehet látszatokkal és pótlékokkal csillapítani, hanem csak azzal, hogy kitartunk Istenre utaltságunkban.

Így a pusztá megtanít másképpen látni az életünket, az önmagunkhoz és a világhoz való viszonyunkat. De épp ezért sok minden kibontakozhat a pusztában. Más módon fordulunk majd újra a világhoz, hivatás ébred bennünk az Egyház szolgálatára, megújulunk szavainkban és tetteinkben egyaránt. Egyszer egy jel-

lemző történetet találtam erre a remeték korából, amely — mint tudvalevő — nagy hatással volt az Egyház életére az első századokban. Egyszer — így olvastam — az egyik helyi egyház gyűlésén olyan férfiak is jelentkeztek szólásra, akiket nem ismert senki. „Kik vagytok?” — kérdezték tőlük. „A pusztából jövünk!” Erre az előljáró, aki elnökölt, azt mondta: „Nos, ha a pusztából jöttök, akkor beszélhetek!” Nagyon mélyértelmű ez a történet! Valójában csak az szólalhat meg az Egyházban, aki a „pusztából” jön, aki hallgatott, s odafigyelt az Istenre. Mert csak az ilyen ember szava mögött van tapasztalat és hitbeli ismeret.

2 Véletlen vagy jel?

A Berliet-úton a következők történtek velünk: Dzsanetben, ahol ez a nehéz szakasz kezdődik, az összes bádoggkannát teletöltöttük Diesel-olajjal. Összesen 160 l olajunk volt, ennek ki kell tartania 1200 km-re — gondoltuk. S mivel hallomásból az útról úgy tudtuk, hogy nem hosszabb 800-1200 km-nél, azt reméltük, hogy még tartalékunk is marad. Minek töltenénk meg hát a műanyag kannákat is? Amúgy is elégé meg voltunk terhelve ezen a nagyobb részt óriási homoksivatagon áthaladó úton, és számolnunk kellett azzal, hogy ismételen elakadunk a homokban.

Már az első útszakaszon fenyegetett minket ez a veszély. Amikor már mögöttünk volt vagy 25 km, egyszerre szembekerültünk egy meglehetősen magas homoklepellet borított buckával, amelyet nem lehetett megkerülni. A konvojból egyik kocsinak sem sikerült ezt az útszakaszt úgy megtennie, hogy többször is ne süppedt volna bele a homokba, és ne kellett volna újra meg újra kiásni és pléhtalpakat eléhelyezve megint elindítani. A mi kocsink volt a leggyengébb, így nekünk még több bajunk volt vele. Négyen ültünk benne, hozzá az élelem és a fölszerelés, s mihelyt nekihajtottunk ezzel a teherrel a buckának, azon nyomban belesüppedtünk a homokba. — Egyetlen cm-t sem sikerült előbbre jutnunk, mert a kerekek úgy beleásták magukat a laza talajba, hogy a motor mindjárt kimerült. Kénytelenek voltunk talpat talp elé helyezni, hogy nagy kínnal-keservvel 3 m-nyit haladhassunk. Ez közelebből azt jelentette, hogy 1,50 méteres talpakat csúsztattunk az első kerekek elé, és a lehető legrövidebb „úton” fölhajtottunk rájuk. De hogy ez sikerüljön, három embernek még tolnia is kellett a déli siva-

tagi hőségben a kocsit, melyet a nap úgy átforrósított, hogy csak kendővel lehetett megfogni. 1,50 m „út” után az első kerekek ismét belesüppedtek a homokba, mert most a hátsó kerekek gördültek a talpakra; megint 1,50 m — és ekkor a kocsi nemegyszer megint teljesen elakadt. Az egész játékot ismét előlről kellett kezdeni. Így 3 m-es „ritmusban” tettük meg a kb. 2-3 km-nyi utat föl a buckára. Ennek az lett a vége, hogy nemcsak mi merültünk ki, hanem a manőverezés rengeteg üzemanyagot is fölemésztett. Az első 32 km-en annyi üzemanyagot fogyasztottunk, mint amennyivel más alkalommal 200 km-t szoktunk megtenni. No, de annyi baj legyen, hoztunk eleget!

Csak hogy nem ez volt az egyetlen előre nem látott akadály. Másnap megint finom futóhomok (fes-fes) borította útszakaszhoz értünk. Ugyanaz a játék: lapátolni, talpakat kirakni, kocsit tolni és motort beindítani egyszerre. A motor iszik és iszik. Az üzemanyag fogy, akár a sör a népünnepélyen. A továbbutazást illetően kételyeim támadtak. De a társaimnak egyenlőre nem szóltam, nehogy nyugtalanítsam őket. Harmadnap váratlan öröm ért bennünket. Tuareg vezetőnk jelezte, hogy másnap megint fáradságos útszakasz vár ránk, s nem is rövid. De késő este, amikor már nyugovóra akartunk térni, az ég „bezárult”, és rekkenő hőség lett. Aztán irtózatos homokvihar kerekedett. A kavargó homokszemek nemcsak a kocsikat verték, hanem mint apró nyilak, testünk fedetlen részeibe is belefúródtak. A pórusokba is behatoltak, úgyhogy menekülésszerűen beszálltunk a kocsiba. Egy idő múlva elült a homokvihar, de most egy különös színjátéknak tanúi lettünk: eső esett. Eső a sivatagban! De még milyen eső! Az ég csatornáit megnyíltak, és mint-ha dézsából ömlött volna ránk a víz. Már nem voltunk

messze a szavanna zónától, ahol épp esős évszak volt, és az esőfelhők nyúlványai bennünket is elérték a sivatagban. Az esőtől a homok átnedvesedett, súlyos lett. Nagyon megörültünk! Igaz, másnap a napsütésben a nedvesség egy órán belül fölszáradt, de a száraz felület alatt egy ideig még tartott a kissé nedves és ezért szilárdabb homokréteg. Így egy darabig rendes sebességgel haladhattunk az óriási homoktengeren. Újra reménykedni kezdtem, hátha kitart az üzemanyag.

De délben szertefoszlott a reményem. Az eső jótekonny hatásának vége lett. Megint finom futóhomok következett. Ehhez járult Bernhardnak egy ügyetlen manővere, s megint bentrekedtünk a homokban. Ásni, talpakat kirakni, kocsit tolni és motort beindítani egyszerre. A motor csak iszik. Semmi esély arra, hogy a Dieselünkkel eljussunk a legközelebbi eső Iférouane-oázisig. Mi legyen? Töprengtem, hogy mikor mondjam meg a társaimnak és azoknak, akik a konvojban együtt utaztak velünk, hogy bajban vagyunk. Ezek úgysem segíthettek rajtunk. Mert mind benzint használtak, csak nekünk volt Dieselolajra szükségünk. Latolgattam az eshetőségeket: esetleg szétosztanak bennünket, s ha nem is szívesen, de elvisznek a legközelebbi oázisig. De akkor itt kell hagynunk a kocsikat. Itt hagyni? Csomagostul? S ha az oázison kapunk üzemanyagot, akkor érte jönni? De vajon itt találjuk-e még? Sértetlenül találjuk-e? És aztán?

Mialatt ezeket a nem éppen vígasztaló gondolatokat forgattam agyamban, anélkül, hogy szomorú helyzetünk föltárására elszántam volna magam, csak ritkán figyeltem a fantasztikus vidékre, amelyen útunk vezetett. Enyhén hullámos homoklepelével borított szakaszok, ahol egészen világos, símára csiszoló-

dott homokszemek parányi drágakövekként verték vissza a nap fényét. Ezt helyenként szilárdabb homoktalaj-foltok váltották föl, amelyeket kis sziklás vagy köves dombok szakítottak meg. Az egyik ilyen domb előtt tuareg vezetőnk megállást parancsolt, és a maga tört franciaságával megszólalt: „Itt valami érdekeset láthatnak! Nagy Dieselolajjal töltött tartályokat, amelyeket évekkal ezelőtt egy tervezett expedíció számára készítettek ide.” Nem hittem a szememnek! Pedig ezen a teljesen lakatlan, egészen félreeső és még csaknem földérítetlen vidéken valóban hatalmas tartályok voltak részben vagy egészben belesüllyedve a homokba, tele olajjal, amire oly nagy szükségünk volt. Alig tudtam fölocsúdni! Ezek a tartályok a sivatagban a jelenlegi helyzetünkben egyszerűen „fejbe kólintottak”.

Most föltártam barátaim és az útitársak előtt a helyzetet. És tankoltunk, tankoltunk, minden kannát teletöltöttünk, amink csak volt, Elértük az Iférouane oázist, amelyen egyébként, mint kiderült, nem lehetett volna semmiképpen üzemanyagot kapni. Így mit sem használt volna, ha tartalékunk odáig kitart. Sőt, így jóval messzebbre eljutottunk, egészen az Arlit oázis központig!

A tartályok a sivatagban „csodajelek” voltak számunkra. Még most is annak tekintem. Ezt nem kell félreérteni. A „csodálatos” és a „csoda” fogalma az újkorban elhomályosodott. Ugyanis hozzákapcsolódott a „természeti törvények érvényen kívül kerülésének” s más hasonlóknak a képzete. Ilyen csoda-fogalmat a Szentírás nem ismer. Ott csak azok a nem várt és a dolgok rendes menetével ellenkező események számítanak csodálatosnak, amelyekben megmutatkozik, hogy Isten az emberrel van, és jóságosan vezeti.

Ilyen értelemben számunkra a sivatagi homokban talált tartályok is „csodálatos jelek” voltak.

Tudom, hogy aki nem hisz, vagy „felvilágosult”, annak ezt nehéz elfogadni. Lehet, hogy a kétkedőnek, aki nem akar „jel”-ről tudni, és csak „véletlen”-ről hajlandó beszélni, magának is meg kell a pusztát tapasztalnia ahhoz, hogy ezt a kifejezést ne tekintse aféle jámbor vagy naív szónak. De ha erre még nem nyílt módja, akkor legalább azt meg kell gondolnia, hogy az ember sehol másutt nincs annyira kiszolgáltatva a természet erőinek, mint a pusztában, a sivatagban. Minden riasztó — riasztóan távoli, riasztóan elhagyott, riasztóan veszedelmes. Ha ebben a végtelen csöndben és messzeségben valami előre nem látható, nem várt dolog adódik, az a puszta kietlenségében olyan, mintha egy darabka „otthon” volna, azaz meggyőződés, védeltség, oltalom, segítség, boldogság. Épp ezért „lehetetlen” nem jelet, jeladást, fölszólítást látni benne.

Egy anglikán teológus, I.T. Ramsey volt az, aki a „disclosure-situation” kifejezéssel élt (kb. a m. ráélmélésre, kapcsolásra indító helyzet). Arra gondolt, hogy vannak helyzetek, amikor hirtelen megvilágosodik előttünk, hogy a valóság *több*, mint amit mi észlelünk, megfigyelünk, megragadunk és magunk is alakíthatunk. Hogy a valóságnak „mély dimenziója” is van, „titkot” rejteget, amely ráélmélésre, kapcsolásra indító helyzetekben jel és jeladás formájában nyilatkozik meg. Ilyen „disclosure-situation”-t jelentettek számunkra a sivatag homokjában talált tartályok. Ténére meglehetősen veszélyes, ember nem járta, végtelen sivatagában épp nekünk vitt arra az utunk, épp akkor, amikor kifogyóban volt az üzemanyagunk (mégpedig a Dieselolaj), ahol a tartályokat

évekkel ezelőtt „véletlenül” otthagyták — épp *ott*, épp *mi*, épp *ilyen* helyzetben. Lehet, hogy a kívülálló valami különösen szerencsés véletlennek minősíti a dolgot, mi magunk azonban nem tudtuk ebben a történetben meg nem látni a jelet, a jel jelleget. S ehhez az élményhez még egész sor más hasonló is társult, amelyek közül csak kettőről számolok be.

Néhány évvel ezelőtt különösen jól előkészítettük utunkat, mert hisz nagyobbra is terveztük, mint az addigiakat: Szahara — Szahel — a fekete-afrikai őserdő és vissza. Sokáig kerestünk ehhez az utazáshoz két alkalmas Landrovert. S közben hetekig tárgyaltunk egy használt kocsit tulajdonosával, akivel sohasem tudtunk megegyezni, úgyhogy végül le is mondtunk róla. De a tulajdonos minden alkalommal ránk sózott — igen olcsó áron — valami alkatrészt, köztük két tengelyt, azzal, hogy ha a Szaharában, amint az megtörténhet, tengelytörést szenved a Landroverünk, hasznát vesszük. Néhány hét múlva lett két kitűnő használt Landroverünk, de más típusúak voltak, mint amilyenhez az alkatrészek valók lettek volna. A két nehéz tengely, amelyet megvettünk, számunkra teljesen hasznavehetetlen volt. Hosszasan töprengtünk rajta: mitévők legyünk velük? Vigyük magunkkal, és Afrikában valamelyik oázison adjuk el? Ez fölösleges terhet jelent! De ha nem, hát akkor mit kezdjünk velük? Hosszas huza-vona után végül magunkkal vittük, hogy hátha gazdára találunk majd Afrikában.

Mintegy három héttel később a Hoggar-úton voltunk, úgy 200 km-nyire Nigéria határától. Nyár dereka nem valami kedvező időpont a Szaharán való átkeléshez. A hőség elviselhetetlen, a homokviharok gyakoriak. Ehhez járul, hogy a forgalom is kisebb; Tamanrasszettől délre átlag napi hat járművel lehet számolni

— ez azt jelenti, hogy ha valami baj történik, segítséget nem igen kaphatunk.

A mai nap különösen fárasztó. Heves homokvihar tombol. Emiatt be kell zárunk az ablakokat és a szellőző nyílásokat. A kocsi belsejében már-már elviselhetetlen a hőség és fülledt a levegő. Nem látunk tovább 50-100 méternél. A fölkavarodott homok mindent felhőbe borít és elfüggönyöz. Olyan érzés, mintha az ég ólomsúllyal nehezedne ránk, nyomást érzünk a fejünkben, a pilláink elnehezülnek. A napot nem lehet látni, de sugarai áttörik a homokfüggönyt, úgyhogy a látóhatárt falszerűen eltakaró, furcsa, fakószínű, de ugyanakkor vakítóan fényes homokfelhő előtt az ember legszívesebben behúyná a szemét. Aki épp vezet, az mindig erős napszemüveget visel. De a napszemüveg gátolja az embert a talajviszonyok pontos észlelésében, annak fölmérésében, hogy a futóhomok vajon hullámos talajt vagy sziklatöredéket takar-e. Így csak nagyon lassan, nagyon óvatosan lehet haladni, nehogy véletlenül nekimenjünk valami roncsnak, gödörnek, kőhalomnak. Egyszóval: fáradságos utazás!

Hirtelen fölbukkan a homokfüggöny mögött három kocsinak a körvonala. A kocsik körül néhány ember. Megállunk, és kiderül: egy német rendszámú Landrover tengelytörést szenvedett. Mindkét féltengelye eltört. S ebben a rendkívül kellemetlen időben legkevesebb 350 km-nyire vagyunk a legközelebbi oázistól. A másik két belga rendszámú kocsi erre haladtában megállt, hogy a pusztai szokás szerint megkérdezze, nem tudna-e segíteni. Dehát törött tengelyeket csak épekkel lehet kicserélni. *Nekünk* pedig voltak ép tengelyeink. Épp két féltengely, pontosan két hátsótengely, pontosan ehhez a kocsitipushoz való. Vajon véletlenül vettük meg és véletlenül hoztuk ezeket ma-

gunkkal? A sérült kocsi tulajdonosa úgy könyvelte el a dolgot mint égi segítséget. S ráadásul még az is kiderült, hogy ismertük egymást. Ugyanabban a városban, ugyanabban az iskolában érettségizett mint én, csak két évvel később. Szerencsés találkozás a pusztában! Egy darab haza a pusztában! Véletlen vagy jel?

Amikor első ízben keltünk át a Szaharán, akkor a rövidebb, de jelöletlen úton haladtunk Aoulef felől Adrar irányába. Csak később hallottuk, hogy ehhez az eléggé veszélyes és meglehetősen néptelen szakaszhoz rendőrségi engedélyt kellett volna kérnünk. De ezt aligha kaptuk volna meg, mert akkor még nem volt terepjárónk. Ráadásul az egyik VW buszunk meg is hibásodott. Fogalmunk sem volt róla, milyen nehézségekkel kell majd az úton megküzdennünk. In-Szalah oázis lakói azt mondták, hogy mindössze egy-két tehergépkocsi szokott itt naponta megfordulni.

Roppant lassan haladunk, mert tekintettel kell lenni a meghibásodott kocsira. Ez nem enged meg az első vagy a második sebességnél nagyobbat. Csakhogy a legfőbb 25 km-es sebesség kevés ahhoz, hogy a kisebb futóhomok-szakaszokon átvergődjünk. Így a kis sebességhez még az is hozzájárul, hogy ismételten beleragadunk a homokba. Aztán igen nehéz újra elindulni. Déltájban homokvihar támad, nem látunk semmit. Mint valami nagyon sűrű felhőben, úgy érezzük magunkat. Néha nem látunk 3-5 méternél messzebbre, de jobb esetekben is legfőbb 30-50 méterre. A fényszóróban reménykedünk. Legalább azt észrevesszük, ha jármű jön szembe. Nem látunk nyomot, arra sem mutat semmi jel, hogy előttünk jármű haladt erre. Iránytű szerint haladunk, mindig északnyugatnak tartva. A térkép szerint kb. 200 km-nyire nagyobb utat kellene kereszteznünk. De mégis barát-

ságtalan és nagyon aggasztó a helyzet. Egyre inkább belemegyünk a sötét bizonytalanságba. Késő délután a homokvihar egy kissé alábbhagy, most már több száz méterre ellátunk, sőt néha egy kilométerre is. De sehol sem bukkan föl út vagy csapás. Továbbra is iránytű szerint haladunk, de nem vagyunk róla meggyőződve, hogy valóban jó irányba tartunk-e. Mert az iránytű a kocsi belsejében nem működik pontosan — a jármű zavaró hatása miatt. Ráadásul a pusztában még helyi elektromágneses mezőkkel is kell olykor számolni. Marad hát a rossz érzés, annál inkább, mivel egész nap egyetlen szembe jövő vagy elénk kerülő járművet sem láttunk. Egészen eltévedtünk volna?

És íme, késő délután a párafátyolban egyszerre föl tűnik egy fekete pont. A nyomában porfelhő: egy tehergépkocsi. Hála Istennek! Megállítjuk, és az út felől érdeklődünk. Az irány jó, csak egy km-nyire letértünk az útról. Hogy lehet az — kérdezzük —, hogy bár In-Szalah oázisban kilátásba helyezték a helybeliek, egyetlen más járművet sem láttunk? A válasz: „Nagy népnünnep van Adrazban, a paradicsom ünnepe. Így akik Adrazba készültek, már napokkal előbb elindultak, aztán csaknem mindenki ott marad, amíg az ünnep tart”. Ez a tehergépkocsi volt az egyetlen kivétel. Megint ugyanaz: kritikus helyzetben találkoztunk az azal az egyetlen járművel, amely aznap arra tartott, mégpedig nem az úton, hanem attól távol, pontosan ott, ahova mi a szélvihar miatt kerültünk. A gépkocsi-val való találkozás és a bizonytalanság érzésétől való megszabadulás örömet, megkönnyebbülést jelent. Újra „otthonosan”, „biztonságban”, „megérkezve” érezzük magunkat. Véletlen ez vagy jel?

Valamiképpen mind a három történet rendkívüli. De még más mondanivalója is van, ami sokkal átfo-

góbb, az ugyanis, hogy a pusztá otthontalansága érzékennyé tesz az „otthon”, a védettség, a boldogság jelzései iránt. A pusztában az ember „felfogóképessé” válik, érzékeli a jelet, amely gondolkodásra készít, mi több, ami Istenre utal, aki ott van minden létezés és történés „mögött”.

Számomra ezért nem meglepő, hogy a pusztá emberei, kivált a beduinok, magától értetődően és természetesen egyszerűséggel mindent Istennek tulajdonítanak. Az egész valóság, minden találkozás és minden esemény mögött az Isten kezét látják. Mindenért hálát adnak Istennek, a kis ajándékokért éppúgy, mint a nagyokért. A nyugati szekularizálódó világból pedig nem egyszer csak résztvevő mosolyt vált ki. Hát nem derül ki lépten-nyomon, hogy a pusztá üres terében ott van Allah, a kegyes és irgalmas, és munkálkodik? A pusztában nincs semmi, ami magától értetődő volna, hiszen sivár, kietlen, elhagyott és veszélyes. Ha tehát itt valami boldogító történik, pl. váratlan segítséggel, barátsággal találkozik az ember, akkor erre a nem magától értetődőre a „véletlen” nem nyújt kellő magyarázatot. A „véletlen” hipotézise a gyakori használat során elveszti jelentőségét. A folytonos ismétlés mintegy elkoptatja. Így értelmetlenné válik. Az egyetlen ésszerű dolog a történéseket Istentől érkező jelnek tekinteni. A pusztá az ilyen jelek felfogására érzékennyé tesz. Hozzásegít, hogy az egészen kis dolgokban, az apró eseményekben is fölfedezze az ember a jelet. Így minden mögött megláthatjuk Istent. Mert üressége a teljességre utal, s arra készítet, hogy várjuk és érzékeljük a teljességet.

Ehhez szeretnék három apróságot leírni. Három jelentéktelen, semmibe vehető és — a kritikus szemével nézve — nevetségesen kis eseményt, amelyben és

amelyen át mégis megsejthettük Istent. Így a maguk kicsiségében talán azt a tömérdek kis történet is példázhatják, amelyek a „pusztában” töltött napjainkat kitöltik. Ezek szintén „átlátszóvá” válhatnak, és át-tetszővé is kell válniuk, hogy megláthassuk mögöttük az Istent.

3 „Az helyett *Te*”

Parkolási nehézségek

Ketten vagyunk az úton, Perzsiában, a homoksivatag és a sósivatag határán. Ezúttal közönséges személygépkocsin utazunk, amely erős és alkalmas arra, hogy a sivatagot járjuk vele, de azért nehezebb terepen fölmondja a szolgálatot. Éppen most fenyeget bennünket a veszély. Josef, az útitársam, ezért nem akar vezetni. „Ha ez a helyzet, akkor tedd te magad tönkre a kocsidat!” Így 6 óra hosszat vezetek nehéz terepen, s délután 4 órára teljesen kimerülök. Megpróbálunk táborhelyet keresni, ahol eltölthetnénk az estét és az éjszakát. De nem találunk. Mert az „út”, a létező legrosszabb hullámbádog, egy meglehetősen keskeny és szilárd lapos töltéssé lesz, amelyet kövekből és szikladarabokból dobáltak össze a sósivatagon át. Jobbra és balra ettől a megszilárdított úttól egészen finom szemcséjű só van, vagy sótartalmú kiszáradt agyag. Ez már megrepedezett, s ha ráhajtunk, már törik is. Ezen sem tudunk kocsinkkal tovább jutni. Marad az út. De az úton nincs hova félreállni. Minden órában elhúz mellettünk vagy két tehergépkocsi. Ezeknek elállnánk az útját, ha leparkolnánk. De veszélyes is volna — a nem túl óvatos tehergépkocsivezetők esetleg nem vennék észre, és elgázolnának. Tehát megyünk tovább abban a reményben, hátha találunk valahol az út mentén valamilyen parkolásra alkalmas helyet. De sehol semmi. Már 5 óra van, már 6, már 7. Egyre fáradtabb vagyok, s már bízni sem tudok. Besötétedik s még mindig nem tudunk az útról letérni. Lámpával haladni azon a lyukacsos és töredezett hullámos bádogon, amely az utat alkotja — ez a maradék erőmet is fölemésztí. Teljesen odavagyok. Így fog ez menni

egész éjszaka? De nem! Ott a keskeny töltés, amelyen az út halad, kiszélesedik megállóhelyé, amelyen még vízhez is hozzájuthatunk. Már ott áll egy tehergépkocsi, nyilván meghibásodott, s most a vezetője megpróbálja a hibát kiküszöbölni. Épp esti imáját végzi, Mekka felé fordulva. Mi is imádkozunk. Isten a legjobbkor adta nekünk ezt a parkolóhelyet, ezt a magától értetődő kis valamit. Minden jóra fordult. Ő itt van. A parkoló „átlátszó” lett: fölismertük.

Egy homokbucka

A Sínai-félszigeten utazunk, három tehergépkocsival, egy izraeli útitársaság tagjaiként, izraeli vezetőkkel, akik kitűnően kiismerik magukat a vidéken, és örömet találják abban, hogy a Sínai-félsziget érdekességeire és furcsaságaira föl hívják a figyelmünket. Egyik nap kb. 30 m magas, nagyon szép, de nem különösen meredek bucka mellett vitt el az utunk. A vezető megállt, s arra bízott bennünket, hogy ha van hozzá kedvünk, menjünk föl rá. Egy bucka megmászása mindig nagy „öröm”: általában hármat lép az ember előre fölfelé, aztán a laza homokon egy-két lépést visszacsúszik. Így eléggé megerőltető, de mert fönt-ről szép kilátás nyílik, s lefelé a minden irányban omló homok gyors lecsúszást ígér, hát megéri. Néhány útitársunk tehát megkísérli, hogy följusson a buckára. De ez néhány lépés után teljesen lehetetlennek bizonyul. A szó szoros értelmében: három lépés előre, és három vissza. Némelyek messziről nekifutnak, így sikerül nekik néhány méter magasra följutniuk, de minden további kísérlet hiábavaló a homokban. Az izraeli vezetők derülnek a hasztalan igyekezeten és erőlködésen. Épp ezt akarták megmutatni: a finom homokból álló bucka megmászhatatlan.

Martin, az egyik társam seminarista, de amellett testnevelést is tanul. Erős, edzett fiú, igazi atléta típus. „Nevetséges volna, ha nem sikerülne!” mondja, aztán nekifut, de éppúgy kudarcot vall, mint a többiek, ha néhány méterrel följebb is jut, mint a csoport legjobbjai. A második kísérlet sem jár eredménnyel. A bucka egyszerűen megmászhatatlan.

Magam a tehergépkocsi árnyékot adó ponyvája alatt üldögélek, és figyelem az eseményeket. És egyszerűen jellé válik számomra a bucka. Az antik világban azt, hogy az ember fáradozása milyen hiábavaló, Sziszifusz szimbolizálta, akit az istenek arra kárhoztattak, hogy egy hatalmas sziklatömböt görgessen, hegynek fölfelé. Ha irtózatos erőfeszítéssel mégis sikerült a hegy tetejét elérnie, akkor a sziklatömb kicsúszott elgémberedett ujjai közül, és nagy robajjal legördült a völgybe. És az egész kezdődött előlről. Újabb irtózatos erőfeszítés, de a végén megint csak kudarc. A bucka s ami a szemem előtt lepereg, ugyanígy, ha ugyan nem jobban, megmutatja: mennyire tehetetlen az emberi igyekezet. Vajon az emberi fáradozás, akár a magunk életét nézzük, akár azt emberiség történetét, igen sokszor nem ugyanez? Egy lépés előre, egy lépés hátra. A cél elérhetetlen messzeségben marad.

Amint így töprengtem, egyszerre megjelent a bucka tetején az egyik izraeli vezető. Tehát mégis lehetséges! Mégis! Megkerülte a két dombot, amely a buckát közrefogta, és hátulról mászott föl a buckára. Ott, ahol a szél éri, a bucka — mint minden más bucka is — jóval lejtősebb. Így, ha nagy fáradsággal is, de mégis meg lehet mászni. Vajon ez nem jel? Ott, ahol minden emberi fáradozás csődöt mond — egy lépés előre, egy hátra — amögött, ami az előtérben áll, még nyílik egy kivezető hátsó út, de csak annak, aki kiis-

meri magát. Csak annak, aki azzal, ami az előtérben van, ami a dolognak „látható” oldala, nem éri be. Ez is Isten útja? „Uram, egész éjjel hiába fáradtunk, semmit sem fogtunk!” — „Vessétek ki újra a hálót!” — „A te szavadra!” És lám sikerül! Vagy: „Istenem, én Istenem, miért hagytál el?!” Mindennek vége, nincs értelme semminek! Nem! „Ezt a Jézust Isten föltámasztotta a halálból!”

Isten más utakon jut célba, azokon, amelyek emberileg hiábavalók, amelyek előlünk rejtve vannak, a mi útjaink „mögött” vannak. Így lesz jel az egyszerű homokbucka.

Egy szikla

Amikor a pusztát járjuk, igyekszünk mindennap beiktatni egy „csöndes” órát. Ez azt jelenti, hogy egy ideig ki-ki megy a maga útján, imádkozva, elmélkedve, olvasgatva, hogy egyedül legyen a puszta csöndjében és végtelenségében. Legalább egyszer „pusztai napot” is tartunk. Ez valójában egy kissé értelmetlen kifejezés, hiszen folyvást a pusztában vagyunk. De ilyenkor egy napra különválnak egymástól, fogjuk az élelmünket, vizünket, a Szentírást és a breviáriumot, aztán megyünk egy darabig, majd olyan helyet keresünk, ahol egyedül lehetünk Istennel. Van eset rá, hogy a pusztai környezet hihetetlenül elősegíti a belső csendet, a magunkba szállást, a meditációt. De fordítva is lehet: a puszta csendje nyomasztó terhet is jelenthet. Az élettelenység, a végtelenség, a fölrepedezett talaj, a furcsa formájú sziklák — mindez ránehezedik az emberre, mert egyhangú, riasztó és szorongást keltő egyszerre. Ilyenkor az ember legszívesebben elfutna, elmenekülne nemcsak a vidékről, hanem önmagától, sőt még az Istentől is.

Amikor egy ilyen pusztai nap után a Hoggar-hegységben összegyűltünk misére, és közben élményeinkről is beszámoltunk egymásnak, Heinrich elmesélte, hogy a napot sok jóakarattal és a legjobb szándékkal kezdte. De a pusztá roppantul nyomasztotta. Nem bírta elviselni. Elindult hát, hogy egy kissé elterelje a figyelmét s valamivel agyonüsse az időt. Megállt egy meredek vádi partján, aztán fogott néhány nagyobb szikladarabot, és legurította őket. — Szórakoztatta, ahogy a hatalmas kövek a mélybe zuhannak. Egyszer aztán baj történt: egy nagyobb szikladarab, amelyet csak ügyel-bajjal tudott a szakadék széléig görgetni, a kezére esett. A fájdalomtól csaknem elájult. Ehhez járult az a gondolat, hogy egyedül vagyok, mi lesz, ha föl sem tudok kelni? De kisebb zúzódásokkal „megúsza” — föl tudott tápázkodni. És belehasított a gondolat: Isten! Vajon nem Isten volt az, aki felszínes játék közben utánajött, s jelét adta, hogy itt vagyok, közel vagyok? A nap hátralevő részét már Istennel töltötte, csöndben, összeszedetten. Áldott napja lett! Lehet, hogy ez az esemény a kívülállónak túlságosan kicsinyes, teljesen véletlenszerűnek tűnik, de mi megértettük. A pusztában az ember érzékennyé válik a jelek iránt. Mert ami csak történik a vidéken, a nagy ürességben és messzeségben, minden fontos, minden átlátszó: megláttatja a nagyobbbat, sőt az egyedül nagyot, az Istent.

Vajon a földrajzi értelemben vett pusztának ezek az apró-cseprő eseményei nem segítenek-e hozzá éleltünk pusztájában is a helytálláshoz? Amikor üres vagyok, magamra maradok, és tele vagyok unalommal, amikor létem egész kietlenségét és kiszolgáltatottságát átélem, vajon nem épp ekkor van-e leginkább esélyem arra, hogy az Istentől érkező jeleket fölfogjam?

Ilyenkor megnyílik a szemem és a fülem, és fölismerek, hogy életem apró-cseprő eseményeiben, napjaim jelentéktelennek látszó élményeiben Isten szólít meg? Sigismund Freud egy mondatának analógiájára mondhatjuk: „Az helyett *Te*”. — Az élet számos véletlennek és magától értetődőnek tűnő és azért személytelen, semmis és érdektelen eseményéből („Az”) lehet és váljék is „Te”, ami személyes és nekem szóló jel és fölhívás.

Az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk: Az embereknek keresniük kell az Istent, hogy megtalálják, hiszen „nincs messze egyikünkől sem, mert benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,27). Eszerint a tanítás szerint az Istennel való találkozás nem valami kivételes, rendkívüli és nehezen elérhető dolog, hanem valójában minden másnál magától értetődőbb a világon. Ha Istenben élünk, mozgunk és vagyunk, ha ez a „természetes álláspontunk”, akkor számolnunk kell azzal, hogy Isten folyvást észrevételi magát. Nem feltétlenül a szembetűnő és kiemelkedő eseményekben, hanem éppen a „természetesekben”, a „szokványosokban”, a mindennapiakban. Erre utalnak a zsoltárok is a Bibliában. A természet vagy a történelem mindennapi jelenségei és történései (vö. pl. Zsolt 104 és Zsolt 78, 105, 106, 136) Isten műveiként és tetteiként jelennek meg bennük. Isten folytonosan szól az emberhez, és vele van. Jézus sem látta ezt másképp. A mezei liliom szépségében és az égi madarak táplálékában Isten gondoskodásának és teremtményei iránti szeretetének jelét látta. Kora eseményeiben pl. egy torony összeomlásában vagy egy politikai gyilkosságban (Lk 13) fölismerte Isten megteremtést sürgető üzenetét. A mindennapi dolgok Jézus számára „átlátszóak” voltak: Istenért van, Istenre

mutat minden. Ez hitünknek is alapja. Az helyett *Te*. Ami az első pillanatra személytelen, véletlenszerű, sőt olykor teljesen banális a tulajdon életünkben, a történelemben és a világban, annak a „hit szemével” a mélyére kell néznünk, abba egészen bele kell világítanunk. De a mindennapok rohanásában szétfolyunk. Eredményekre és sikerekre törekszünk. Vágyaink és szükségleteink kielégítésén fáradozunk. Emberi találkozásaink megszervezettek. Ezek miatt a mindennapi események áttetszősége és jeladása felett gyakran átsiklunk. Pedig annak hogy a *Te* léphessen az *Az* helyébe — amint azt a pusztá tanítja — „üresség” a föltétele. Csend, a munkából való kiszakadás, sőt belső magány és szegénység kell hozzá. Ezért teremtheti meg a „pusztá” valósága életemben a lehetőséget arra, hogy a mindennapi eseményeket úgy éljem meg, mint az Isten jelenlétét és közelségét. Így fogadjam a baráti gesztusokat és szívességeket, a szeretetből fakadó szavakat, a nem várt segítséget, a virágot, a dalt, az éjszakai nyugodalmat. Ezek mind egészen kis dolgok és egészen hétköznapiak. De Isten, „akiben élünk, mozgunk és vagyunk,” ugyanaz az Isten, aki értünk testet öltött, és belépett szűk kis világunkba. Ő az, aki hozzánk is eljön a mindennapi eseményekben, világunk apró-cseprő dolgaiban. — Mindennek a megérzésére, meghallására és megértésére a „pusztá” tanít meg bennünket.

III. Élet a pusztában

Csak kevés olyan puszta van, ahol nincs semmi élet. Általában van némi növényzet a pusztán, s — bár első pillanatra nem vehető észre — állatok is élnek a pusztában. Persze nem úgy van, mint más tájakon, ahol sokféle élőlénnel találkozunk, s a különféle fajokból is sok található. De épp azért, mert csak elvétve kerül elénk a pusztában növény vagy állat, az élőlénnel való találkozás emlékezetesebb és élményszerűbb, mint másutt. Így — mint minden, ami a pusztában előfordul —, sokkal inkább „gondolkodásra készítet”. Az élő is jellé válik: hozzásegít, hogy az ember jobban megértse önmagát.

1 Virágzó puszta

Néhány esztendővel ezelőtt különféle okokból egy éven belül kétszer is jártam Izraelben. Első ízben márciusra esett ott-tartózkodásom. Akkor láttam életemben először virágzó pusztát. A kis júdeai puszta, ez az egyébként csaknem növényzet nélküli s a könnyörtelen naptól teljesen kiaszott puszta, amely a Holt-tenger közelsége által okozott fülledtség miatt máskor kietlen, most tele volt szórva fehér százszorszéppel, sárga sivatagi pitypanggal és más világospiros és bíborszírmú virággal, melyeknek nem is tudom a nevét. Igaz, a poros és látszólag terméketlen puszta itt is, ott is kibukkant, a virágok mégis színt, tarkaságot kölcsönöztek neki, úgyhogy teljesen másképp festett, egészen más jelleget öltött. A puszta — amint hallottam —, mindössze 2-3 hétre lesz Paradicsommá.

Már többször is megtettem gyalog az utat a júdeai pusztán át Jeruzsálemtől Jerikóig vagy fordítva, de még soha nem volt a légkör ennyire barátságos és derűs, mint most. Dúdolgattam magamban: „Ujjong a puszta, betölti a dal a pusztaságot, a sivatag virágdíszbe öltözik, amikor megjelenik az Úr, nagy fényességgel.” Lehet-e szebb képben kifejezni a világ megígért kiteljesedését, mint a virágzó puszta képében? Abban a képben, amely a prófétáknál oly sokszor előfordul. A terméketlen, kiaszott, víz után szomjazó, élet után sóvárgó puszta virágzó paradicsommá változik; a vágy beteljesül, a szomjúság lecsillapul, a magtalan anya lesz, örülhet gyermekeinek (vö. Zsolt 113,9).

Néhány hónappal később, augusztusban újra ott jártam, ugyanabban a pusztában. A virágpompának se híre, se hamva nem volt. Mintha nem is lett volna.

A föld felszíne poros volt, köves és élettelen. De várjunk! Mint mindig, most is akadt azért itt-ott néhány cserje, egy-egy tő bogáncs vagy valami vizet „tároló” kaktuszféle, amelyet tavasszal, amikor virágszőnyeg terült el a tájon észre sem lehetett venni. A virágok, amelyek oly gyorsan és oly gyanútlanul kivirultak, most a porban heverték, írmagjuk sem maradt az „aszály” idejére. Odavolt a szemet gyönyörködtető szépség, a pompázatos színekkel, a kecses formákkal egyetemben. De a „mindennapi”, a „szolid”, ami a tuskéi és tövisi révén képes védekezni, az továbbra is életben maradt a pusztában. Így a bogáncs arra tanít, hogy a pusztát mégsem Éden, mégsem maradandó Paradicsom, hanem valóban pusztát, ahol csak az egyszerű tud helytállni, egyszerű szerény eszközökkel védekezve.

Vajon nem szimbóluma-e ez is az életünknek? A világunk „pusztájának” szóló ígéret még nem teljesedett be. Hogy a világ egyszer virágzó Paradicsom lesz, az még reménység tárgya, valami, amire várunk, de még nincs itt. Ezért nem a boldogságnak és az örömnak, hanem az egyszerű életnek, a helytállásnak, a harcnak van itt az ideje.

2 Gazellák

A puszta legkecsesebb állatai a gazellák: hasonlítanak a mi őzeinkhez, de sokkal törékenyebbek. Rendkívül finom testalkatúak, élénkek, tartózkodók és nagyon-nagyon szeretetre méltók. Nem hiába hasonlítja az Énekek éneke a kedvest a gazellához:

„Csitt! A szerelmem! Nézzétek, ő jön ott,
ugrál a hegyeken, és szökell a dombokon!

Olyan a szerelmem, mint a gazella...” (Én 2,8)

A Szaharában, ezen az ember nem lakta vidéken sokszor, nagyon sokszor találkoztunk gazellákkal, ott ahol volt egy kevéske víz és fű. Ha egy jármű fölbukkan, mint a villám nekiiramodnak, de ahelyett, hogy bemenekülnének az úttalan pusztaságba, rendszerint az útra térnek rá, a kocsni elé. Nyilvánvaló: nekik is kellemesebb a kitaposott úton futni, mint ott, ahol nincs semmiféle csapás. Így nemegyszer percek alatt közvetlen közelből láthatóak, amint 80-100 km-es sebességgel vágatnak, míg végül rá nem szánják magukat, hogy egy ugrással jobbra vagy balra ki ne térjenek „üldözőik” útjából. Egyszer olvastam, hogy a gazellák a 80-100 km-es tempót csak tíz percig bírják, utána összezsugorlanak. De ha nem is érzik úgy, hogy üldözik őket, akkor is hihetetlen gyorsasággal száguldoznak ezek a vékony lábú állatok, mintha csak örömmel lelnék a szabadságban, amelyet a puszta határtalansága nyújt. A puszta tágassága adta szabadságban érzik magukat otthon és a mi szemünket is arra nyitogatják, hogy a puszta a szabadság hona. A pusztának a benne villámként cikázó, utól nem érhető gazellák jelképezte végtelensége az ember elé vetíti legmélyebb lényegét: a szabadságot és a határok és korlátok közé szorítás elleni küzdelmet, az adott helyzet-

hez vagy környezethez kötődni nem akarást, a továbbjutás és a végtelenség vágyát. Ezt a pusztának nemcsak a végtelensége tükrözi, hanem a fölé boruló csodálatos, csillagos ég is. A csönd és az égbolt csodálatos tisztasága, a tömérdek fényes pont megsejtet valamit a végtelenségből, s ráébreszti az embert kicsiségére és semmis mivoltára. Ugyanakkor „otthon” is érzi magát a lélek a tér végtelensége átélésekor — „egész belső nagyságát belevetíti a természetből vett hasonlatba” (A. Stifter). A szabadság nem tűri a korlátokat. Az a szabad ember, aki kilép a határok közé nem szorított szabadba és „otthonra” talál a végtelenben. Valóban szabadnak lenni azt jelenti, hogy vágyainkat csak a végtelen tudja teljesíteni.

Gazellák a pusztában: a szabadság átélése. Erre — bár más módon — Antoine de Saint-Exupéry is fölhívta a figyelmet, sokszor az ő megfigyeléseire kell gondolnom, amikor a pusztában gazellákkal találkozunk. A francia pilóta, aki egyszer csak költő is volt, elbeszéli, hogy egyszer néhány társával a Szahara szélén egy oázison fölnevelt néhány gazellát:

„Mindnyájan neveltünk gazellákat odalennt. Léc-kerítéses ólban tartottuk őket, szabad ég alatt, mert a gazellának semmire sincs olyan nagy szüksége, mint a szél áramlására, és nincs érzékenyebb lény a gazellánál. Mégis élélnek így, ha fiatalon esnek fogságba, és szívesen esznek az ember kezéből. Hagyják, hogy simogassa őket, nedves orrukot tenyerébe nyomják. És az ember azt hiszi, megszelídültek. De eljön a nap, amikor úgy találod őket, hogy kicsiny szarvukat nekifeszítik a rácsnak a sivatag felé... Mintha mágnes vonzaná őket. Elfelejtik, hogy menekülni szoktak előled. Ha tejet viszel nekik, megisszák. Még mindig hagyják, hogy simogasd őket, orrukát még szelídebb-

ben nyomják tenyeredbe... De alighogy elfordulsz tőlük, láthatod: képzelt boldog vágtazás után újra csak ott állnak a kerítésnél. S ha nem lépsz közbe, ott maradnak, meg se kísérelve a harcot az akadállyal, egyszerűen csak nekifeszülve, apró szarvakkal, leszegett fejjel — ott maradnak, míg belepusztulnak. A szerelem ideje ez? Vagy csak egy nagy, lélegzetük fogytáig tartó vágtazás vágya? Nem tudjuk... Te azonban sokkal okosabb vagy náluk. Te tudod mit keresnek: a messzeséget, amely kielégíti őket. Gazellák akarnak lenni, és táncolni akarják a gazellák táncát. Meg akarják ismerni a nyílegyenes rohanást százharminc kilométeres sebességgel óránként, a futást, amelyet hirtelen szökkenések szakítanak meg, mintha itt is, ott is láng csapna ki a homokból. Mit számítanak a sakálok, ha a gazellák igazsága az, hogy megízleljék a félelmet, melyben — és egyedül ebben — fölülmúlják önmagukat, és amely kicsikarja belőlük a legmagasabb ugrásokat! Mit számít az oroszlán, ha a gazellák igazsága az, hogy egy karmos csapástól fölhasítva nyúljanak el a napon! Nézed őket, és arra gondolsz: íme, elfogta őket a honvágy..." (Éjszakai repülés 299-300. — Rónay György fordítása).

Saint-Exupérynek ez a leírása nagyon mélyértelmű. Vagy nem ismerünk-e egy kissé önmagunkra ezekben a gazellákban? Amit a „mi világunk”-nak nevezünk, az megszelídített, magához édesgetett minket, otthonosan mozgunk az ezerféle kellemes és az ezerféle kényszerű dolog között: elkábít és magával ragad bennünket, amit nekünk a világ élvezetül, boldogság és teljesség gyanánt nyújt. S akkor velünk is megtörténhet, hogy ráébredünk: a világ nem tárul föl előttünk, valójában idegenek vagyunk benne, és él a végtelenség és a szabadság utáni vágy, amely

messze fölűlmúlja azt, ami itt most elérhető. Ilyen értelemben az életünket, a világot és a történelmet csak valami ideiglenes dologként éljük át, nyugtalanok leszünk, és fölébred bennünk a vágy a végleges és mindvégig tartó haza és szabadság után.

Mikor és hogyan sikerül ez a szemléletváltás? Mikor és hogyan ébredünk rá, hogy az életben annyi minden van, ami elfödi szemünk elől életünk igazságait? Mikor és hogyan érzük el, hogy a mindennapok zűrzavarában, a lárma hangkulisszáin át is fölfogjuk a jeleket, amelyek a tulajdonképpeni, a végső dolgokra utalnak? Leginkább akkor és úgy, ha a szemünk előtt álló világ, amelyben berendezkedtünk, és amelyhez hozzászoktunk, veszélybe kerül, és átéljük a pusztát: kiszolgáltatottságunkat, otthontalanságunkat, kicsiségünket, és tudatára ébredünk, hogy ki kell vívnunk egyéni szabadságunkat. Éppen amikor veszély fenyegeti életünket, akkor érlelheti meg bennünk a „puszta” a vágyat az igazi szabadság és a végtelenség után. — Szeretem a gazellákat.

3 A skorpió öngyilkossága, a homoki bolhák és egy kis sivatagi ugróeger

Heinrich egész úton azt hajtogatta, hogy szeretne hazavinni egy skorpiót. Az első kiürült uborkásüveget erre a célra kellett félretennünk. De már négy hét is eltelt, és furcsa módon még egyetlen skorpióval sem találkoztunk az úton. Reggelente gondosan átvizsgáltuk a cipőinket, hátha elbújt benne (ahogy az néha előfordul). De nem, egyetlen skorpiót sem találtunk sehol. Az uborkásüveg üresen maradt. Csak visszafelé, a sivatag szélén volt szerencsénk, a Beni-Abbes oázison, Charles de Foucauld egyik korábbi tartózkodási helyén, ahol egy napot töltöttünk, fölfedeztünk egy óriási példányt. Heinrich a skorpióra vetette magát. Én figyelmeztettem: ha megcsípi, annak súlyos következményei lehetnek. Heinrich tehát óvatos lett, fogott egy kis fadarabot, és azzal akarta a skorpiót az üvegbe betuszkolni. De a skorpió védekezett, szembesegült a bottal, ide-oda fordult, minden irányban próbálkozott, s közben mindig megcsípte magát. Néhány perc múlva vége lett — a tulajdon mérge ölte meg.

Ugrattuk Heinrichet: „egy skorpió harakirit követett el előtted!” Csakhogy a valóságban más történt: az állat bennünket akart megcsípni, de közben magát mérgezte meg. A baj, amelyet másnak akart okozni, őt érte utol. Él egy közmondás: aki másnak vermet ás, maga esik bele. Ennek mintájára elmondható a skorpióval kapcsolatban is: aki mást meg akar mérgezni, esetleg magát mérgezi meg. — A sivatagi skorpió mindnyájunkban mérgez.

A kívülről általában eltúlozzák azt a veszélyt, amelyet a pusztában, a sivatagban az állatok jelentenek. Igaz, némely helyen még vannak vadak, s van-

nak skorpiók és kígyók is (ezek ellen az ember védekezhet, ha visz magával szérumot). Mi viszont tizenkét többhetes sivatagi útunkon, ami mögöttünk volt, összesen csak egyszer láttunk farkast és kígyót, skorpiót is csak néhányszor, a magunk részéről a „veszélyes állatok” kérdését elintézettnak tekintettük. De azért csak „bizonyos értelemben véve”. Mert vannak jóval „veszélyesebb” állatok is: a homoki bolhák. Csaknem mindegyik pusztában akad belőlük jónéhány. De a Szaharában és a szíriai sivatagban egész telepeket találtunk. Ezeken a helyeken, aki maga nem élte át, el sem tudja képzelni, hogy mennyi volt belőlük. Dzsanaet közelében például egy este pihenőt tartottunk. Alighogy kiszálltunk, s kezdtük kipakolni a konyhát meg az alváshoz való felszerelésünket, úgy elleptek bennünket, hogy az ingünknek alig lehetett kivenni a színét. Ezek az apró állatok fölugrálnak az ember hajára, bemásznak az orrába, a fülébe, a gallérja mögé, s végül alig marad hely az egész testen, amely tele ne volna csípéssel, szúrással, karmolással. S ami a legrosszabb volt: a homoki bolhák igen ellenállóak mindenféle szerrel szemben, amit magunkkal vittünk. Nem maradt más hátra, mint nyomban elmenekülni, és fáradságos módon megszabadítani tőlük egymást és a holminkat. Hogy ez nem sikerült teljesen — ezt másnap mutatták a csípések.

„Vadállatok” ellen tud az ember védekezni, vagy legalábbis el tudja kerülni őket. De ha nagy tömegben találkozunk elviselhetetlen lényekkel, ha mégoly aprók is, akkor tehetetlen velük szemben. Nincs más kiút mint az azonnali menekülés. Ki-ki levonhatja a következtetéseit a saját életére vonatkozóan!

Egy este még sokáig ültünk együtt a puszta fölő boruló csodálatos csillagos ég alatt, és énekeltünk,

bele a messzeségbe. Hogy lássuk az énekeskönyvünket, Hans-Peter lámpát gyújtott. Halvány fénye az egész kis társaságot beburkolta. S egyszer csak oda-szökken középre egy kis sivatagi ugróegér. Mint minden egér, a sivatagi ugróegér is kedves kis állat. Sőt, mivel a hátsó lába igen hosszú, a farka pedig bojtos, különösen kedves és játékos. Jól szemügyre is vettük: nem érezte jól magát körünkben. Igyekezett elrejtőzni, nyugtalanul ugrándozott, menedéket keresve. De az éjszaka oltalma nem kellett neki, mert nem mert beleugrani a sötétségbe; inkább ott maradt — mintegy oda számúzva körünkbe — a lámpánk fényében. Így kedvünkre szemlélhettük, még le is fényképezhattuk.

Miért nem ugrott el innen félelmében ez a kis állat? Vajon azért, mert az áthatolhatatlan sötétség, ami körülvelt bennünket, nagyobb veszélyt jelentett számára, mint a mi társaságunk? Vagy vonzotta — minden félelme ellenére is — a fény? A fény olyan elbűvölő, hogy nehéz a sötétségbe visszatérni. Így inkább ottmaradt, még ha félt is, és veszélyek fenyegették is...

De amikor egy pillanatra eloltottuk a lámpát, akkor elmenekült a sivatagi ugróegér, újra beleveszett a sötétségbe.

IV. Emberek a pusztában

1 Jeladás

Nem szívesen gondolok vissza arra az esetre, amely a legkeservesőbb sivatagi élményeim közé tartozik.

Néhány évvel ezelőtt Tamanrasszet és Dzsanet között, egy teljesen áttekinthetetlen helyen a két kocsi, amellyel úton voltunk, egy időre elvesztette egymást. Az oka érthető volt. Pár száz méternyi úton az Elmar vezette Landrover, amelynek a kerekei már eléggé megkoptak, könnyebben meg tudott birkózni a homokkal, mint az én kocsim. Ennek kerekei még jó állapotban voltak, ezért mélyebben belesüppedtek a homokba. Emiatt egy kissé hátramaradtam. De mert a másik Landrover vezetői a nehéz útszakaszon az egyik alig szembetűnő elágazást nem vették észre, és nem tértek le, teljesen téves útszakaszra jutottak. De a legrosszabb az volt, hogy minden térkép, minden szerszám — az iránytűt is beleértve — az én kocsimban volt, a víz nagyobb része is. Viszont csaknem az egész üzemanyagot ők vitték. A vidék teljesen beláthatatlan volt a sok homokbucka és hordalékhalom miatt, úgyhogy nem is remélhattük, hogy észrevesszük egymást. Ráadásul a sok homok miatt lehetetlen volt a másik kocsit utólélni, és a téves útról visszafordítani. Most mi legyen? Vajon mikor veszik észre a többiek, hogy rossz irányban haladnak? Egyáltalán, hogyan veszik ezt észre, amikor nincs semmi térkép velük? És, hogyan képzeljük azt, hogy ezen a jellegtelen tájon a legcsekélyebb esélye is van annak, hogy valahol (de hol?) ránk akadnak?

Teljes kilátástalanság szakadt ránk. Ekkor kora délután volt. Elhatároztuk, hogy megállunk, várunk esztig, és akkor majd fölengedünk egy világítórakétát. — Ilyent mindíg viszünk magunkkal. De 20 km-nél messzebbre ez nem látszik. Most egészen kézzelfoghatóvá vált számunkra, hogy a végtelen pusztában nincs lehetőség a hírközlésre. Hogy találjunk meg egy tűt a szénaboglyában, egy kocsit ezen a — mondhatni — 7000 négyzetkilométer nagy és teljesen áttekinthetetlen tájon?

Miután egy órányit hiába vártunk, az egyik utitársam, Balthasar azt ajánlotta, hogy gyűjtsam meg az egyik világítórakétát. Ellene voltam. Világos nappal nincs semmi értelme. De ő erősködött. Erre — csak hogy bebizonyítsam, mennyire nincs értelme — az egyik piros rakétát fölengedtem. Néhány másodpercig tartó kis piros fény az égen, valami, amit a ragyogó kéktől alig lehetett megkülönböztetni. Most már Balthasar is belátja, hogy meg kell várnunk, amíg besötétedik.

A várakozás és a hallgatás egyre nyomasztóbb lett, a tudat, hogy semmi egyebet nem tehetünk, mint hogy várunk, mind jobban ránk nehezedett. S akkor, kb. egy óra elteltével, egész messziről motorzajt hallottunk. Hála Istennek! Barátaink egy órai út után észrevették, hogy rossz irányba mennek, s bennünket elvesztettek. Rögtön visszafordultak, és találtak egy elágazást, amely a helyes útra vezetett. De mert a homokban sok nyom volt, nem tudták megállapítani, vajon továbbmentünk-e már, vagy valahol hátramaradtunk. Töprengtek, merre induljanak. S akkor Günter fölnézett az égre, épp abban a pillanatban, amikor a világítórakétát fölengedtük, s észrevette a messzeségben a mi kis piros fényjelzésünket. Így minden vi-

lágossá vált, s megtaláltuk egymást. A jel, amelyet csaknem reménytelenül, sőt „minden remény ellenére” adtam, újra összehozott bennünket.

Később gondolkoztam a dolgon: vajon miért is nem akartam a rakétát rögtön fölengedni. Nyilván azért, mert *biztos* akartam benne lenni, hogy a jelzést, amit adok, a többiek észlelhetik. Ez a magatartás helytelennek bizonyult. Épp a minden remény ellenére adott jel vezetett célhoz.

Nemde ebben is életünknek elég általános vonása nyilatkozik meg? Hányszor lemondunk arról, hogy „jeleket” adjunk az embereknek, mert — szomorú tapasztalataink alapján, csalódásainkból következtetve — azt hisszük, hogy úgysem ériük el őket. Milyen sokszor előfordul, hogy csak akkor adunk jelt, ha *biztosak* vagyunk benne, hogy célt érünk vele, felfogják, és válaszolnak rájuk. Vajon nem érvényes-e a mi életünkre is, hogy tömérdek hírközlési nehézség ellenére lehetséges a találkozás, közösség és barátság. Ezek viszont csak úgy jönnek létre, ha nem tekintünk az eredményre, nem nézzük sikerül-e, hanem „remény elleni reményt” tükröző magatartásunkkal jelét adjuk jóakaratusunknak, együttérzésünknek, közeledni akarásunknak és az egymásra várásunknak? Életünk pusztájában is csak úgy találunk egymásra, ha lemondunk a biztosról, és nem várjuk, hogy mások feltétlenül észrevegyék, milyen szívesen állunk rendelkezésükre. Merjünk kockáztatva és remélve jeleket adni!

2 „Mindenki ismer mindenkit”

Egy fennsíkon, amelynek Asszekrét a neve (2818 m. magasan), távol minden lakott oázistól, de a nomádok átvonulási területének közelében építette föl Charles de Foucauld a maga remeteségét. Olyan vidéken, amelyet így ír le: „A világ legszebb magányában élek. Körös-körül fantasztikus hegycsúcsok és sziklaszirtek — valóságos operadíszlet, szombat-nap utáni éjszaka! Csodálatos! ...Csak nagy erőfeszítéssel tudom a szemem levenni róla, szépsége és végtelensége oly közel vezet az Istenhez”.

A Kis Testvérek, akik Károly testvér szellemi hagyatékát ápolják, arra kérnek minket, menjünk el a közeli Hirhafok oázisig, s vigyünk el egy — otthagytott teherautó roncsból fabrikált — ajtót. „Enu épített ott kunyhót magának, s hónapok óta vár az ajtóra!” — „Dehát hogy találjuk meg Enut?” Aggodalmunk nem volt alaptalan, hiszen egy szaharai oázis nem európai értelemben vett falu vagy kisváros. A Szahara oázisain a települések sokszor több kilométerre is elnyúlnak a vádi irányát követve. Ráadásul a Hirhafok oázison félnomádok élnek, akik csak bizonyos időben tartózkodnak ott. Hogy találjunk meg csupán a település neve alapján, úgy hogy „Hirhafok”, egy tuareget, akit Enunak hívnak? Jean-Marie testvér ezt válaszolja: „A Szaharában mindenki ismer mindenkit.” Nevetünk ezen a mókás válaszon. A világnak ebben a legnagyobb sivatagában, amely ötször akkora, mint Nyugat-Németország, ahol a népsűrűség négyzetkilométerenként egy alatt van, s ahol többnyire nomádok és félnomádok élnek, hogy ismerhetne „mindenki mindenkit”? Ha már ekkor ismertem volna a kitűnő Szahara-ismerő T.E. Laurence művét: „A bölcsesség

hét oszlopá"-t, akkor nem csodálkoztam volna annyira. Csak jóval később olvastam nála: „A gyéren lakott sivatagon minden számottevő ember ismerte a másikat, s könyvek helyett családtörténeteket tanulmányoztak”. Akkor ez a mondat: „mindenki ismer mindenkit” mindenestre erős túlzásnak, sőt teljes képtelenségnek tűnt előttünk. Dehát mit tegyünk? Megígérjük, hogy két vagy három nap múlva, amikor tovább indulunk föltesszük az ajtót a Landroverre, és majd meglátjuk...

Harmadnap nagy nehézségek árán átkelünk a Hoggar nehezen járható útszakaszán, ezen a szétszabdalt, bizarr holdbéli tájon, és elérjük Hirhafok oázisát. De hova vigyük az ajtót? Mindjárt az oázis szélén, az első földkunyhó előtt ott guggol egy tuareg. Megkérdezem franciául: „Nem ismeri Enut?” — „De igen, én vagyok Enu!” Látja arcunkon a csodálkozást, ezért hozzáfűzi: átvonuló nomádok, akik Asszekerém fennsíkon pihenőt tartottak, mondták neki, hogy néhány nap múlva idegenek jönnek, és hozzák az ajtót. Ezért guggol az oázis szélén, és várja az ajtót...

Azóta nem nevetünk ezen a mondaton: a Szaharában mindenki ismer mindenkit. A mondás ezóta az esemény óta igen gyakran beigazolódott.

Algéria déli részén, a nigériai határ közelében egyszer tehergépkocsira akadtunk, amely reménytelenül belesüppedt a homokba. A kétségbeesett vezetőt néhány napra elláttuk vízzel és élelemmel, aztán megígértük, hogy a legközelebbi oázison (Adrar) elmondjuk, milyen szorult helyzetben van, és segítséget kérünk számára. Úgy egy héttel később — mi már csaknem elfelejtettük az egészet — Észak-Algériában, a Szahara szélén várakoztunk a benzinkútnál. Egyszer csak föltűnt egy tehergépkocsi, amely épp olyan

volt, mint amely elakadt, s melyet bejelentettünk. Ez volna az? Odamentünk a vezetőhöz, de ő nemet intett. „Tudom, mire gondoltok! Egy kollégám nehéz helyzetbe került. De idegenek közbeléptek az érdekében. S jóvoltukból már kis is ásták a homokból, három napja újra úton van”. Csodálkoztunk. Ezt a sivatagi közlekedési viszonyok közt „normálisnak” számító kis eseményt, amely kb. 1500 km-re innen történt, néhány nap alatt egész Szaharában továbbadták. — „A Szaharában mindenki ismer mindenkit!”

A Szahara ásító ürességében és végtelen messzeségében rendkívül szorosak az emberi kapcsolatok, s a hírközlés is gyorsabb, mint a sűrűn lakott nagyvárosaink telezsúfolt toronyházaiban, ahol „senki nem ismer senkit”. A sivatagban természetes, hogy ha valaki egy másik emberrel találkozik, akkor félbeszakítja az utat. Az emberek köszönnek egymásnak, megkérdezik, ki honnan jön, és merre tart, megérdeklődik, nincs-e a másiknak valamire szüksége, nem tudnának-e valamiben segíteni, van-e valaki más is úton, és hasonlókat. Meghívják egymást teára, ajándékot váltanak, egyszóval a riasztó pusztá óriási kulisszáinak árnyékában még számít az ember. A sivatagban az ember nem a névtelen tömeg névtelen része, hanem a pótolhatatlan egyén. A vele való találkozás érték. A hallgatásban és a pusztá, a sivatag ürességében mindenki nyomot hagy az emlékezetben. Ha napokig utazik vagy vándorol valaki a néptelen pusztaságban, s akkor találkozik valakivel, akkor az újra meg újra nem valami magától értetődő dolog, hanem a csodaszámba menő ember. Ezért rendkívül fejlett az érzékük az emberi találkozások számontartására.

Időnként találkozunk emberekkel, nomádokkal vagy oázison élőkkel, akik emlékeznek rá, hogy évek-

kel előbb már láttak minket. Persze — mondhatná valaki — könnyű ránk emlékezni, hiszen a kocsinkon (útaink nagyvonalú támogatása miatt) többnyire az ELAN cég reklámja látható. Csakhogy a részletekre is emlékeznek, érdeklődnek, hogy értünk „akkor” haza, ez vagy az jól sikerült-e.

Vajon ez az emberi érdeklődés, a kölcsönös segítőkészség és figyelmesség csak gyakorlati érdekből ered, az életet fenyegető pusztában fennmaradni akarásnak a gyümölcse csupán? Vagy mélyebb valami nyilatkozik meg benne? Az tudniillik, hogy az igazi emberi találkozás csak a hallgatás és a csend világában, a mindennapi élet hajszájától távol, s csupán akkor jöhet létre, ha szakítunk a modern ember érdekből fakadó, felületes együttléteivel.

Valóban, ez lehet a dolognak a legmélyén. Mert a puszta, a sivatag ürességében és csöndjében az ember maga is üres lesz és szótlán. Lehetetlenné és értelmetlenné válik minden bujócská magunk és mások előtt. Lehullanak a leplek és az álarcok. A puszta, a sivatag szegénységében az ember maga is szegény lesz. A perzselő hőség leleplezi: mennyire kiégett az Én. A meghasadozott talaj belsőnk szimbólumává válik. Az ember az ilyen megtapasztalásoktól vagy visszaretten és elmenekül, vagy képes lesz az igazságnak jobban megfelelő módon, szabadabban és őszintébben újra szembenézni önmagával és másokkal. Így épp a puszta lesz a testvériességné, a barátságának és a mélyebb emberi találkozásoknak a színhelye. Saját tapasztalatból tudom, hogy a pusztában barátságok szövődnek.

Természetesen ennek az ellenkezője is megeshet. Éppen azért, mert a sivatagban annyira egymásra vannak az emberek utalva, mert nem kerülhetik el

egymást, és nem menekülhetnek el — felületes módon — egymás elől, mert az embereknek szükségük van egymásra, és kénytelenek számítani egymásra, az emberi kapcsolatok a pusztában is veszélybe kerülhetnek. Többször tanúja voltam hogy egy csoportban jó barátságban levő emberek már Tamanrasszetben, tehát négy-öt napos sivatagi tartózkodás után úgy összevesztek, hogy ki-kiment a maga útjára. Sőt, magamon is tapasztaltam, hogy a pusztában a megterhelések annyira próbára tették a barátságot, ahogyan normális körülmények között soha. Ebben megint megmutatkozik a pusztaság Janus-arca, az, hogy mennyire mérlegre kerül minden, ahol az ember kénytelen magát is, a kapcsolatait is szembesíteni az igazsággal. Így a pusztaság ismét lehetőséget és veszélyt is jelent egyszerre, vagy bezárja az embert önmagába, és fogva tartja a maga találkozni nem tudásában, de ugyanígy hozzásegítheti az elmélyüléshez és az igazi emberi kapcsolatok kialakításához is. Így áll elő a paradoxon: épp a sivatag lesz a kapcsolatok felvételének a színhelye, a pusztaság a találkozási pont, ahol a hallgatás új párbeszédre készítet. — „A Szaharában mindenki ismer mindenkit.”

3 Keresztények találkozása

A puszta mint a találkozás színhelye. — Ezt mást vonatkozásban mélyebben is átéltük.

Mali vidékén a Gao oázison, ahonnan a Tanesrouft nagyút indul, nehézségek támadnak. Nem lehet benzint kapni. A két kocsizhoz legkevesebb 450 literre volna szükségünk, hogy a Szaharán átkelhessünk, s a legközelebbi oázist elérjük. „Talán három nap múlva lesz” — vigasztal a rendőrség. Csakhogy az arabok „talán”-ja közel van az európaiak „valószínűleg nem”-jéhez. Ezért így válaszoltunk: „Nincs időnk, tovább kell mennünk. Mit csináljunk?” — „Nos, marad a fekete piac!” — „De vajon nekünk, idegeneknek sikerül-e rövid időn belül fekete piacot találni?” A három rendőr összenéz. „Hát ismerünk egy embert...” s elküldenek egy fiút, majd kb. 20 perc múlva megjelenik a rendőrségen, a rendőrök közreműködésével, az ottani fekete üzemanyag kereskedelem főnöke. Igaz, a rendőrök diszkréten visszahúzódnak a másik szobába, de azért van benne annyi „tisztesség”, hogy a fekete üzletet ne a rendőrségen bonyolítsa le. Magával visz minket egy sötét belső udvarba. Ott mond egy fölemelt, de szorult helyzetünkben azért elfogadhatónak látszó árat, amelyet csak hosszú ideig tartó huzavona után vagyunk hajlandók elfogadni. (Közben mi is eladunk neki, szintén fölemelt áron, egy meglehetősen használt autórádiót, így kártalanítottuk magunkat. Mi volna Észak-Afrikából és Keletből a hosszadalmas alkudozások nélkül!) Ezzel újra rózsaszínű lett számunkra a világ, s örülhettünk a híres oázis sokféle népe tarka nyüzsgésének.

Ezen az egészében mohamedán jellegű oázison, váratlanul missziós állomást találtunk. A fehér atyák

tartják fönn. Nagy örömünkre befogadnak minket éjszakára, s beszámolnak lelkipásztori munkájukról. Mali vidékén a keresztények csak egy töredékét teszi ki a lakosságnak. A keresztények és a keresztény családok gyakran hónapszám nem jutnak el a plébániára vagy a paphoz, sőt más keresztényekhez sem, mert Mali igen nagy kiterjedésű, és gyéren lakott, a közlekedési viszonyok pedig az alig ismert pusztaságban rosszak. Amikor a missziós atyák meghallják, hogy a Tanesrouft-úton akarunk átkelni a sivatagon, arra kérnek, látogassunk meg egy keresztény katonát, aki a puszta közepén a mali-algíri határon teljesít szolgálatot, és vigyünk el neki egy levelet a plébánostól. Szívesen igent mondunk.

Gao oázistól mintegy 600 km-re vagyunk a csaknem teljesen kopár sivatagban. A nap könyörtelenül éget. Az oázison egy aprócska falu, amely csupán néhány kunyhóból áll. Mögötte pár száz méterre a katonai tábor. Semmi árnyék. A puszta földön, a köves talajon néhány sátor, néhány barakk és közöttük a tűző napnak védtelenül kitett katonák. Az örök géppisztolyt ragadnak, és föltartóztatnak minket. Érkezésünk teljesen új dolog a számukra, láthatóan nem ismerik ki magukat ebben a helyzetben. Barátságosan mosolygunk, mutogatjuk a levelet, és néven nevezzük a keresztény katonát. Néhány méterrel tovább mehetünk. Ott legalább 30-40 katona állja utunkat. „Mit akartok?” — kérdezi a tiszt. Megint mondjuk a katona nevét. Nem mehetünk tovább, de a tiszt a katonáért küld. Körülöttünk a többiek feszülten figyelik, mi történik most. Amikor a keresztény fiú előkerül, nem lehet vele egyedül beszélni, valószínűleg tilos. Így hát mindenki szeme láttára adjuk neki át a plébános levelét, aztán hozzáfűzzük: mi is keresztények vagyunk,

sőt három közülünk pap, s örülünk, hogy megismer-
tük, mert hiszen mi keresztények együvé tartozunk. A
katonának, aki egyébként nagyon szerény fiatallem-
ber, ragyog a szeme. Észrevehető, hogy minden tar-
tózkodása ellenére is nagyon örül. A társai érdeklő-
déssel szemlélik — úgy látom mintha irigyelnék is egy
csöppet. És egyszerre fölfogom: mit jelent a sok más-
fajta ember közt egyedül kereszténynek lenni, távol a
közösségtől. És most átéli ő is és a körülötte álló moz-
lim társak is, mit jelent az Egyház népek, nyelvek, fa-
jok fölötti közössége. Meg vagyok róla győződve,
hogy az eseménytelen sivatagi szolgálat egyhangúsá-
gában a többi katonában is mély emléket hagyott ez a
találkozás. A „keresztények közösségéről” szóló hit-
tételt nem szavakkal hirdettük nekik, hanem a sze-
mükkel láthatták. Még hozzá a sivatagban, ahol ritkán
történik valami, ezért a kis események is mély érte-
lmet nyernek. Örülünk ennek a kis kitérőnek!

4 Önfegyelem

A Szaharában a három észak-déli út közül azon vagyunk, amely a leghosszabb, az úgynevezett Tanerouft-úton: 1450 km oázis nélkül. Ez azt jelenti, hogy se benzin, se víz, se élelem, és nyáron 55 fok meleg van árnyékban. Öt nap alatt egyetlen járművel találkozunk, egy berlini Unimog kocsival. Ezt leszámítva semmi más, csak a veszedelmeket rejtő végtelen nagy pusztaság.

A Szahel zóna határán még legelőket, juhokat, kecskéket és barátságosan integető nomád tuaregeket látunk, és kissé még dombos a vidék. De aztán nyugat felé lejt, és a tájat hatalmas homoksivatag váltja föl. Csak itt-ott töri meg egy vádi, némi bozóttal vagy tüskés fával a homoksivatag végtelenjét. A déli-északi átkeléskor szerencsénk van. Nincs homokbucka az úton, ahogy az gyakran előfordul. Ezeken csak homoktálpakat rakosgatva lehet — végtelen türelemmel — továbbjutni. Homokvihar sem akadályoz a továbbjutásban, sőt ennek jelei sem mutatkoznak. De mégis, hogy mennyire veszélyes ez az út, azt leginkább a sok autóröncs mutatja az út szélén, és a tömördek teve- és juhcsont, jobbra és balra szétszórva az út mentén. Nem hiába hívják ezt az utat a „szomjúság útjának” (Tanerouft-út). Délután öt óra körül szokás szerint abbahagyjuk a fárasztó utazást a zörgő hullámbádogokon, a homokszakaszok és a vádik között, a két terepjárót kis buckára állítjuk, amely alig néhány méterre emelkedik ki a síkságból, és nem zárja el a kilátást a kis vádi s mellette a néhány korcs fa felé. Kipakoljuk a „konyhát”, és máris üzemel. Ezúttal Günter készíti a főételt, egy hindu specialitást (hindu expedíciója során többször is kipróbálta). Mi többi-

ek az egyéb esti teendőt vállaljuk: átnézzük a kocsi-
kat, éjszakára sátrat verünk, mosunk, átöltözzünk,
rendezzük a holminkat. Utána jöhet a vacsora. Nem-
sokára ránk borul a puszta nagy csöndje, amelyet a
szél monoton zúgása fest alá, s csak a mi kis csoport-
tunk töri meg egyszer-egyszer az evés zajával.

A természet csöndjét és a mi kis csoportunk hall-
gatását egyszerre valami megzavarja. Nem tudom, ki
figyelt föl rá először; mindenesetre még mielőtt a nap
végképp lenyugodott volna, a látóhatáron a messze-
ségben megjelent egy kis fekete pont. Mikor közelebb
ért, kiderült, hogy egy „kék lovas” egy fehér tevéen —
egy tuareg, a tuaregek jellegzetes viseletében. Mint-
egy 150 méterre tőlünk a bucka lábánál megáll, letér-
delteti a tevét, leszáll, s maga is a teve mellé térdel, a
szemét ránk mereszti. Egy kissé elbizonytalanodunk.
A helyzet bizarr. A végtelen messzeségben és egye-
düllétben egy ember, aki felénk tart, de azért tisztes
távolságban marad. Várakozó álláspontra helyezke-
dünk. De nem történik semmi. Befejezzük az evést, s
a tevé ember még mindig ott térdel ugyanazon a he-
lyen, és meredten néz minket. Töprengünk, hogy mi-
tévők legyünk. Iszonyú régen lehet ez az ember úton,
hiszen legalább 500 km-en belül nincs oázis. Honnan
jön? S hová megy? Így, egészen egyedül! Éhes lehet
— gondoljuk. Lemegyek hát hozzá, s viszek neki egy
rozskenyeret, amiből eleget hoztunk magunkkal. A
tuareg kényelmesen, sőt méltóságteljesen föláll, s
nyugodtan, előkelően üdvözl. Nem beszélem a tua-
reg nyelvet, s nyilvánvalóan ő sem tud franciául, de
mégis van egy módja az érintkezésnek, — a nomádok
utánozhatatlanul kifejező gesztikulációja. Átnyújtom
a kenyeret, megköszöni, egy darabig vár, aztán mu-
tatja, hogy szomjas. Szent Isten, hogy nem gondol-

tunk rá! A sivatagban nem az evés az első, hanem az ivás. Van elég vizünk. Hozok egy tízliteres kannát. A többiek is lejönnek. De egy újabb gond: „vendégünknek” csak egy üres kecsketömlője van, aminek igen szűk a nyílása, így nem lehet vizet tölteni bele. Nomádunk erre előkotor egy bádóg tálkát, először ebbe öntögetjük a vizet, majd innen a tömlőbe. Amikor a teve meghallja a víz hangját, nyugtalan lesz, s szimatolni kezd utána. Csak nagy nehezen lehet megfékezni. Amikor már az utolsó cseppek is belekerülnek a tálkából a tömlőbe, kinyújtja hosszú nyelvét a nedves tálka felé, hogy legalább a nedvesség maradékához hozzájusson. Az ember nyugodtan összeszedi kevéske holmiját, mindegyikünknek külön kifejezi köszönetét, teljes méltósággal fölül a tevére, és megy olyan 1 km-nyit, a vádi faláig. Ott leszáll, és mi távcsövön nézzük, ahogy iszik és iszik, s a tevének is ad inni. Milyen szomjas lehetett, és mennyi önfegyelme volt!

Csak később tudjuk meg, hogy a tuaregnek evés közben nem illik senkit zavarnia, ha csak föl nem szólítják, hogy jöjjön közelebb. Ezért nem jött oda, amíg vacsoráztunk. Közben éjszaka lett. Amikor másnap reggel fölébredtünk, a kék ember már továbbment a fehér tevéen, egyedül a sivatag beláthatatlan messzeségében. Már ez előtt a találkozás előtt is, meg ezután is találkoztunk emberekkel a sivatagban, és némelyeknek adtunk enni és inni is. De egyetlen találkozás sem tett olyan nagy hatást ránk, mint ez. Találkoztunk egy emberrel, aki — noha ez valójában természetes lett volna — nem hozakodott elő alig visszatartható testi szükségletével, nem követelte türelmetlenül és sürgetően a vizet szomja csillapítására, hanem méltóságot és fegyelmezettséget tanúsított, nemesnek bizonyult. Csupa önfegyelem, csupa mértékletes-

ség, csupa önlegyőzés. Megtestesítője a sivatagi élet „stilusának”.

A puszta, a sivatag, a szükségletek, az éhség, a szomjúság, a nappali hőség, az éjszakai hideg, az ott-hontalanság és a veszélyeztetettség elviselésének helye. A kietlenség és a szegénység mértéktartóvá, önmegtartóztatóvá és kitartóvá teszi a puszták, a sivatagok emberét. A sivatag inkább, mint bármely más táj, lépten-nyomon ráébreszt arra, hogy a puszta mindennél hatalmasabb, fölötte áll minden emberi hatalomnak. Az ember szeme elé tárja, hogy létében mennyire kiszolgáltatott, és állandóan megtapasztaltatja vele kicsinységét. De épp ezáltal önfegyelmet és önmegtartóztatást kíván az embertől. Csak önfegyelem és önmegtartóztatás árán lehet (ha egyáltalán lehet) itt fennmaradni. Ezért a sivatag az aszkézis és az önfegyelem hazája, ahogy erre a Szentírás is utal. Csábítanak Egyiptom húsos fazekai, állandóan kísért „a kő kenyérré változtatásának” gondolata, folyton fölmerül a kérdés: egyáltalán miért jöttünk a pusztába, s miért nem maradtunk ott, ahol az élet könnyebb, kellemesebb, egyszerűbb? De épp ez az állandó kiszolgáltatottság tárja elénk leplezetlenül a pusztában, hogy az olyan élet, amelyik kimerül a felszínes igények teljesítésében és az ösztönös vágyak kielégítésében, nem lehet egyéb öncsalásnál. Így a pusztában, a sivatagban nem lehet helytállni. Önfegyelem, mértékletesség és önmegtartóztatás nélkül nem lehet az utat a pusztán át az Ígéret Földjéig megtenni. Aki ezt nem vállalja, az jobb ha ott marad, ahol van, ahol be rendezkedett, és elfelejti minden nagyobb utáni vágyát.

A pusztán élő sivatagi embereknek — ahogy tapasztaltuk — van ehhez érzékük. Amilyen vidámak és

gondtalanok amikor ünnepelnek, épp olyan kemény, komoly és minden felszínesség nélküli a magatartásuk, amikor állni kell a sivatagot. Ezt egyszer a következő módon éltük át:

Az egyik kocsink lerobbant a Szaharában, és több napi munkával sem sikerült Tamanrasszetben kijavítani. Csak első és második sebességgel, tehát óránként legföljebb 25 km-el tudott haladni. Ez elég baj: ha nem akarjuk a kocsit itthagyni, amit a csomagok miatt nem tehetünk, akkor csak csigalépésben tudunk a Szahara szívéből hazatérni, tömérdek nehézség árán, ami evvel együtt jár (sok benzin fogy, kevés a lendület hogy átvergődjünk a homokos szakaszokon stb.). Hogy ilyen körülmények között az utazás ne legyen túl egyhangú, az egyik, még ép kocsi kb. egy órát normális tempóban megy, aztán vár a másik kocsi. Az előttünk járó csoport először kártyázással verte el az egy, esetleg két óra várakozási időt. Nagy élvezet volt valamelyik buckán letelepedni és a puha homokban játszani. Minthogy február volt, a nap nem sütött nagyon erősen. A járművek, amelyek elhaladtak mellettünk, szaharai szokás szerint megálltak, és megkérdezték, mi történt, s nem kell-e segítség. Amikor azonban látták, hogy kártyázunk, általában bosszúsak lettek, fejüket csóválták, s azt kérdezték, miféle dolog ez a sivatag közepén, és mérgesen visszatértek a járművükhöz. Valahogy nem illett nekik össze a táj kietlensége és a játékos kedv. A pusztta mértékletességet kíván.

5 Segítőkézség

A régi babiloni romvárost elhagyva a szíriai sivatag felé tartottunk egy viszonylag jó sivatagi úton. Megcsodáltuk Ukhaidhir-t, a kalifák régi palotáját, amely a sivatag közepén áll. Méretei hatalmasak, arányai rendkívül szépek, és fejedelmien tágas. Éjszaka homokvihar kerekedett, s a pora — minthogy a szabad ég alatt aludtunk — izzadt bőrünkre tapadt. Ezért másnap Ukhaidhirtől a sivatag szélén található kis tó (Hor Hablaniga) felé vettük az utunkat. Ez nincs messze az Eufrátesztől. Azért mentünk, hogy lemosuk a sivatag porát, és a kéthetenként esedékes „nagymosást” is lebonyolítsuk. A tó egyedülálló élményt nyújtott. Míg — mint később láttuk — az északi parton buja növényzet tenyészik, amely összeolvad az Eufrátesz termékeny partvidékének zöld sávjával, addig a déli partra érkezve a sivatagból, egészen váratlan átmenet fogad, és vezet a tóhoz. Kissé mélyebben fekszik, széles szürkés-barnás, terméketlen és minden vegetáció nélküli homoksáv visz le közvetlenül a mintegy 20 km hosszú és 12 km széles tó csábitó kék élővizéhez.

Hogy ne kelljen messze menni és a ruhánkat ide-oda hurcolni, amennyire csak lehet, a kocsival közelítjük meg a tavat. Ez bizony nagy hiba volt! Mert egyszer csak elkezdenek a kerekek forogni. Eberhard a kelleténél később kapcsol át a negyedik sebességből, s már benne is vagyunk a mély homokban. Ez önmagában véve még nem baj. Van velünk ásó, emelő és bádoglemez. De most a dolog nem ilyen egyszerű! Amikor megkíséreljük, hogy az emelővel a bádoglemezre emeljük a kocsit, meg kell állapítanunk, hogy a száraz homokréteg alatt a talaj teljesen mocsaras.

Ahelyett, hogy tartást adna a bádoglemez a kocsinak, a lyukas bádog is egyre süllyed az iszapban. Ugyanígy az emelő is: a kis alátétdeszkák mit sem használnak. A kocsi nem sokkal később félig belemerül a mocsárba: a hajtómű, a kardántengely, a kiegyenlítőmű, az olajteknő, a tengely — mind iszapba kerül. Ágakat hordunk, és nagy köveket, szikladarabokat keresgélünk. De ezek sem segítenek, ha legalább részben ki nem ássuk a kocsit. Csakhogy a mi homokhoz való kis összezsukható lapátunk ehhez nem elegendő. Csakhamar be kell látnunk: így sose válik a kocsink használhatóvá. Még csak 10 óra van, és a nap is elviselhető, de negyedóráról negyedórára fokozódik a meleg, és — a tó párolgása folytán — a fülledtség is egyre nagyobb. Segítség után nézünk. Úgy fél 11 óra tájban a messzeségben fölbukkan egy jármű. Megállítjuk, odafutunk, és elmagyarázzuk a vezetőnek, milyen nehéz helyzetben vagyunk. Rögtön készen áll a segítség. Minthogy épp négykerekű a hajtóműve, megpróbál minket kivontatni. De teljes képtelenség! Kétszer elszakad a kötél, s ha nem szakad el, akkor forognak a kerekek. Landroverünk túl mélyen benne van a mocsárban. Előbb ki kell ásni. De honnan vegyünk lapátot? Az idegen int, hogy legyünk nyugodtak, ő majd hoz. Gépkocsijával egy félórányi távolságban van egy kavicsbánya, annak ő a vezetője. Egy óra múlva valóban visszatér két ásóval, 20 l jéghideg vízzel és egy munkással, aki ebben a hihetetlenül piszkos munkában vele együtt segít. Végre kikerül a kocsi a mocsárból, s a kerekek a bádoglemezen meg a köveken állnak. Most megkíséreljük a másik kocsival és a magunk erejével kivontatni szilárdabb talajra. De 2-3 méter után újra az iszapban van a kocsi —, elszakadt a kötél. Két órai munkánk kárba veszett.

Végül azért sikerült eredményt elérnünk. A hőség elviselhetetlenné válik, az erők fogynak. Ketten közülünk úgyis gyengélkednek — hasmenésük van. Heinrich fürdőnadrágot húz, és a szó szoros értelmében ott hentereg a kocsi alatt az iszapban, hogy valahogy oldalra mozdítsa. A két idegen még mindig segít, noha mondjuk nekik, hogy most már magunk is elboldogulunk, ne fáradjanak miattunk. De maradnak. Iszonyú nagy fáradtsággal kivontatjuk a kocsit az iszaptól. Délután 3 óra körül, azt hisszük, hogy sikerült. Megismételjük első kísérletünket. De megint hiába. Ezúttal a kerekek csúsznak le a bádogról, bele a földkávart iszapba, jóval mélyebbre, mint előbb. Kétségbe vagyunk esve. Josef és Eberhard később bevallották, ők ebben a percben nem hitték már, hogy valaha is ki fogjuk tudni szabadítani a kocsit. De rövid pihenő után újra nekiveselkedünk a munkának. A kavicsbánya vezetője és a munkása minden erejüket megfeszítik. Nemcsak a kocsit ássuk ki, hanem kövekkel és ágakkal az alátétbádógot is megszilárdítjuk, és ki is szélesítjük. Du. 6 órára leszünk készen az előmunkálatokkal. Következik a harmadik kísérlet. Nekem már minden erőm elfogyott, teljesen kimerült vagyok. Heinrich próbálkozik, és sikerül neki! Heinrich kitörő örömmel vezet, s elviszi csaknem egy km-nyire a kocsit ettől a csalóka talajtól. Utána megfürdünk a tóban. Fél 7 van.

Rettenetesen szégyelljük, hogy a két ember ennyit segített. Egy teljes nap rendelkezésünkre álltak, segítettek, lapátot és vizet hoztak, egy órás utat tettek meg — értünk. Okosabb nem jut eszünkbe, mint hogy meghívjuk őket vacsorára egy vendéglőbe. „Van itt a közelben egy oázis, s ott egy vendéglő?” kérdezem. „Meg szeretnénk Önöket hívni vacsorára.” — „Hogy-

ne, egy félóránnyira, csak jöjjenek utánunk!” Egy félórás sivatagi út után megérkezünk a kavicsbányához. Mellette néhány hosszan elnyúló, egyszerű agyagépület — itt lakik a vezető, a személyzet, s itt vannak az irodák is. A vezető bevisz bennünket a kantinba. „Itt a vendéglő. Meghívom Önöket vacsorára.” Minden erőmmel tiltakozom. Teljesen eredménytelenül! Rövid látogatást teszünk a bányában, utána kiadós és igen kitűnő vacsorát kapunk. Az egyetlen amivel hozzájárulhatunk, néhány doboz sör. „A próféta tiltja az alkoholt, de csak a muzulmánoknak, az osztrákoknak nem. S ha ők meghívják minket...” Vidáman fejeződik be a nap. Énekelünk, beszélgetünk. Heinrich bemutatja kártyatrükkjeit. A végén meghívják, hogy töltsük itt az éjszakát is. De ezt kereken visszautasítjuk (a szűnyogok miatt minél messzebbre szeretnénk kerülni a tótól). Végül szívélyesen megöleljük egymást. A sivatag az emberi kapcsolatot, a jóság színhelye lett: „otthont” nyújtott számunkra.

Gyakran, nagyon gyakran találkoztunk a pusztában, a sivatagban segítőkészséggel és vendégszeretettel. De amit ezen a napon átéltünk, az mindent fölülmúlt. Két ember minden segítséget megadott, teljes munkaerejét rendelkezésünkre bocsátotta, egy teljes napra, nekünk, teljesen ismeretlen embereknek, s akkor még meg is vendégeltek. Örömet szereztek, s meggyőztek minket arról is, hogy mindezt szívességből tették. Szégyenkeznünk kell. Vajon mi megtettük volna ezt? Mekkora értékeket hagyunk mi, nyugati emberek veszendőbe menni, amikor csak a „do ut des” jegyében vagy fizetség ellenében vagyunk hajlandók embereket a bajból kiszabadítani, vendégül látni. Segítünk-e az idegennek, a rászorulóknak, olyanoknak, akiket sose láttunk, és sohasem látunk újra?

Egyszer a júdeai pusztában föltettem a kérdést egy arabnak, aki szintén nagyon nehéz helyzetben segített nekünk, és megvendégelt minket, hogy miért tette. Meglepetten válaszolt: „De hisz ez magától értetődő. Egyébként is, ha egyszer elmennék az Önök hazájába, ott rajtam is éppúgy segítenének!” Akkor mi hal-
kan megjegyeztük: „Remélhetőleg nem jön el soha a mi hazánkba!” Mennyi „magától értetődő” dolog vész ki az életünkből! Pedig dicsekszünk keresztény hagyományainkkal és keresztény hitünkkel. „Ha csak egy pohár vizet ad is nektek valaki inni azért, mert Krisztusé vagytok, igazán mondom, megkapja érte a jutalmat.” (Mk 9,41); „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettek, velem tettétek.” (Mt 25,40)

Ilyen és hasonló gondolatok szomorúakká tettek, és elgondolkoztattak bennünket. Vajon be lehet-e valaha is pótolni azokat a hiányokat, amelyek az emberi érintkezés terén Nyugat-Európában mutatkoznak?

Kétségtelen, erre azt lehet mondani ellenvetésül, hogy a puszta jellegzetesen az a hely, amely kifejleszti a segítőkészséget és a vendégszeretetet. Másképp itt nem is lehetne élni és fönmaradni. Egyébként pedig — mondhatná valaki — a sivatagban az emberek, miután viszonylag kevesen vannak, a vendégszeretet és a kölcsönös segítség révén nem veszik egymást a kelténél jobban igénybe, és nem használják ki egymást. De nem csupán alibi ez, hogy mentséget találjunk a magunk számára? Nem kellene-e a magunkban és környezetünkben megtapasztalt puszta, magány, kiszolgáltatottság és emberi közöny átélése után ugyanazokat az erényeket kifejlesztenünk, amelyeket a földrajzi értelemben vett puszta megkövetel, ti. a feltétlen segítőkészséget, a vendégszeretetet, a mások felé fordulást? És ha nagyvárosaink és magas

házaink, ipartelepeink és hivatalaink pusztájában nem is tehetjük ezt meg *mindenkivel*, nem kellene-e talán mégis megkísérelnünk és legalább némelyekkel megtennünk? „Jobb meggyújtani egy gyertyát, mint a sötétség miatt panaszkodni” — tartja egy kínai közmondás. A pusztára alkalmazva ezt így is mondhatjuk: „Jobb egy tenyérnyi zöldet teremteni a pusztában, mint a puszta terméketlenségén sopánkodni”. Igen, jobb néhány apró jelét adni az emberiségnek, mint az embertelenség miatt keseregni. Jobb valami keveset megértetni az otthon és a védettség légköréből, mint életünk pusztája miatt siránkozni.

Világunk pusztáján már most föltűnhetne annak a virágtengernek az előjele, amely a Szentírás sok helyén az eljövendő világ előképeként szerepel. Ránk vár a világ megújítása, amely — ahogy a II. Vatikáni Zsinat az Egyházzól szóló határozatában megfogalmazza — bizonyos módon már napjainkban is megvalósulóban van. Épp ezért már itt a mi világunkban is ki kell rajzolódnia a jövő világ körvonalainak (vö. Lelkipásztori konstitúció). Amikor segítőkészséget tanúsítunk, szívélyesek, barátságosak vagyunk egymáshoz, akkor apró jeleit adjuk a világ megújulásának. A világ megújulásának folyamán épp ezek a kis gesztusok válhatnak előjelekké. A világ megújódása épp ezekben az apró jelekben és gesztusokban veszi kezdetét. A puszta már most virulni kezdhet.

6 Nevetés

Egy török-iraki határállomáson történt, a sivatag szélén. Kora reggel át akartunk kelni a határon, aztán gyorsan továbbmenni, de elámulva s ugyanakkor rémülten láttuk, hogy tömérdek teher- és személygépkocsi meg autóbusz áll előttünk, átbocsátásra várakozva. Ennek megfelelően nemcsak a teljesen átforrósodott, befülledt kis vámház volt zsúfolásig tele emberekkel, hanem körös-körül minden kis árnyék foglalt volt. Angolok mondták, hogy már 12 órája várakoznak; tegnap módosították az elintézési folyamatot, s a vámosok nem képesek megbirkózni az ügyintézés új módjával. Valóban, a vámházban a nagy asztalon százszámra tornyosultak az útlevelek, tarka összevisszaságban, egymásra dobálva. Egy vámos fogta a mi útleveleinket, és a halom tetejére dobta. Mindenesetre: a mi útleveleink voltak *legfölül*.

Dehát nem történt semmi, az égvilágon semmi. Egyszer mégiscsak fölbukkant egy tisztviselő. Az arabok nekiestek, és elárasztották kérdéseikkel. Nyilván azon voltak, hogy előbbre jussanak. De csak vállrándítás volt a válasz. Semmi nem történt.

Fölkészültünk egy hosszú, hosszú várakozásra, de a helyiséget nem hagytuk el, „az” asztal közelében maradtuk. Kb. 2 óra múlva — már dél felé — egy tisztviselő odaült az asztalhoz. Érdeklődéssel néztük, történik-e valami. Ám a vámos, amikor meglátta az előttte heverő tömérdek útlevelet, elkezdett ásítózni. Úgy kitátotta a száját, hogy kivillant szép fehér fogso-ra. Nevetnünk kellett. De a nevetésünkben nem volt se keserűség sem gúny, hanem csak megértés és együttérzés. Valóban, mi mást tehetett volna annyi útlevél láttán az elviselhetetlen déli hőségben, mint

hogy nagyokat ásítózott. Mi meg nevettünk, nevetésünk együttérzést árult el.

Az ember látta, és megértette nevetésünket. Visszanevetett, nevetett saját magán is, rajtunk is. Aztán föllállt: „Hol vannak az útleveleik?” Rájuk mutattam. Fogta őket, és bár a többiek, akik közül némelyek már csaknem egy teljes napja várakoztak, fölháborodottan tiltakoztak, lebonyolította az útlevelvizsgálatot. Nevetve adta vissza: „Finished!” Elmegettünk. Aztán elment ő is, otthagya a nagy asztalt. A déli hőségben négy útlevelet intézett el. Ennyi elég volt neki egyszerre. A többiek még várhatnak egy kicsit. Mi átjutottunk a határon, jóindulatú, együttérzésből fakadó nevetésünk átsegített.

A nevetés erejét és hatását gyakran tapasztaltuk. Ha nomádokkal találkoztunk a pusztában, és nyelvi-
leg nem tudtuk magunkat megértetni, rájuk mosolyogtunk. Ez nyomban válaszra talált: visszanevettek ránk, üdvözöltek minket, barátságosak voltak hozzánk. A mosoly összekapcsol, a nevetés elárulja a másiknak, hogy az ember jóindulattal van iránta, semmi rosszat nem forral ellene. A nevetés egy pillanatra ott-honossá varázsolja a pusztát, olyan helyé, ahol öröm, boldogság és bizalom uralkodik.

V. Történetek és bölcs mondások a pusztában

Mind a keleti, mind az észak-afrikai ember híres arról, hogy szeret mesélni. Meséket mondani, mondákat és különös történeteket előadni. Gazdag képzelőerejével a fölismerhetetlenségig kiszinezi a valóban megtörtént dolgokat. De kitűnően ért ahhoz is, hogy a dolgok elevenjére tapintson. Belelát az emberbe, és fölfedezi az eseményekben a lényegét. Ezt rövid, megjegyezhető formában igen találóan ki is fejezik, és a csattanósan megfogalmazott pusztai bölcsességeket tovább is adják. Még ma is látni az oázisokon és a sivatagi piacokon embereket, fiatalokat és öregeket egyaránt, amint ott guggolnak egy mesemondó körül, s tátott szájjal figyelnek. A lélegzetüket is visszafojtják, majd megkönnyebbülve fölsóhajtanak.

Amióta ismerem a pusztát, sokkal jobban megértem ezeknek az embereknek az elbeszélő készségét és a tehetségét a bölcs mondások továbbadására. Bizonyára nem véletlen, hogy épp a puszta lakói vannak ezzel a képességgel megáldva. Meggyőződésem szerint ez az adottság a puszta megtapasztalásából fakad. Mert akármilyen szép és változatos is a puszta más tájakhoz képest, hosszabb ott-tartózkodás után csak keveset nyújthat a változatosságra vágyó emberi szemnek. A különféle alakzatok jobbára csak nagyobb távolságokon túl váltják egymást. Ameddig a szem ellát, minden ugyanolyan vagy egészen hasonló: 800-1000 km-re nyúló, homokkal vagy kővel borított lapos fennsíkok, óriási vádik, rajtuk ugyanaz a gyér növényzet. Aztán hatalmas buckás területek, majd ismét ugyanazokat a bizarr formákat és alakza-

tokat mutató gránithegyek. Ez az állandóan ismétlődő látvány igen nagy mértékben hozzájárul a képzelőerő, a beleélés és a szemlélődő képesség kifejlődéséhez. A tekintet, az egész figyelem befelé fordul. És a látvány a külső szegénységéért a belső látás gazdagsága nyújt kárpótlást. Ugyanígy jobban kifejlődik a belső hallás valamint a hallottak földolgozása és életté váltására irányuló képesség. Ha a nyugati kultúrát, a nyugati gondolkodásmódot, kezdve a görögöktől, elsősorban a *látás* határozza meg, akkor a pusztáét és a pusztával szomszédos területekét a *hallás*. A Szentírásban is megelőzi a szavak hallása a személy látással történő észlelését.

Nincs-e a pusztának saját életünk pusztasága számára ezen a téren is mondanivalója? Életünk ideges feszültsége és felszínessége, az egyre előbbretörő „tv-kultúra”, mely csak a futó pillanatok benyomásaira épít, eltakarja saját „pusztánk” megtapasztalásának lehetőségét. Pedig ez adna lehetőséget arra, hogy megnyíljunk olyan belső értékek iránt, amelyek a szemlélődésből fakadnak, és a képzelőerőnek, az alkotókedvnek a gyümölcsei. Így tanulunk meg jobban és odaadóbban egymásra is figyelni.

Útjaink alkalmával újra meg újra megtapasztaltuk mennyire hozzásegít a puszta — ösztönzést és indításokat adva a meditációs magatartáshoz, — ahhoz, hogy történeteket mondjunk és hallgassunk, „bölcshelyi mondásokat” fogalmazzunk. Így keletkezett két történet, két példázat, amelyek később írott formát öltöttek, eredetileg — ezt szeretném hangsúlyozni — nem azért, hogy valaha is napvilágot lássanak, hanem csak azért, mert pusztai tartózkodásunk „gyümölcseként” hullottak az ölünkbe, és elgondolkodásra készítettek. Talán másokat is gondolkodóba ejtenek.

1 Két példabeszéd

Heinrich története

A pusztá közepén üldögéltem — egészen egyedül —, és bámulva gondolkodtam. Egyszer csak ott termett előttem, és rám nézett. Nem láthattam hogy ki, mert a nap már lenyugodott, a csillagokat pedig eltakarták a szürke felhők. De tudtam, hogy ott van: hidegség áradt belőle. Összeborzongtam. „Mit akarsz?” - kérdeztem, és megkíséreltem, hogy a sötétség ellenére kivegyem alakját, de csak a sötét semmi meredt rám. A kiszárító szél végigsöpört a síkon, és meglebegtette az én ruhámat is. De azért hallottam a választ, egészen halkán, mégis érthetően: „Akarlak!” — „Ehhez nincs jogod! — feleltem — Ehhez senkinek sincs joga!” Akkor a fülembe súgta: „Ezt jól mondtad, senkinek sincs joga fölötted!” Csodálkoztam, és zavartan megkérdeztem: „Ki vagy te tulajdonképpen?” Ezt válaszolta: „A te önző éned!” Magyarázatot akartam tőle kérni, de ő máris folytatta: „Az enyém leszel. Nekem sok örömöm lesz benned, de te nem leszel megelegedett, noha a végén elmondhatod: Semmit sem mulasztottam el, semmit sem hagytam ki. Egyre inkább rád figyelsz majd, és egyre inkább visszavonulsz másoktól, hogy velem lehess. Mert én vagyok az éned, és bennem egyre inkább elveszíted önmagadat. Eggyé válunk. Akkor már teljesen a birtokomban leszel, és más senkinek nem lesz hozzád joga.”

Amikor ezt hallottam, fölugrottam, és el akartam menekülni. Ő viszont azt mondta: „Nem mehetsz sehova. A pusztában vagy, nincs vized, nincs mit enned. És sötét is van; nem juthatsz célhoz.”

Mégis elindultam, mert sokkal jobb volt a semmibe mennem, mint ott maradnom, ahol nem volt semmi.

Nem tudtam, hova tartok. Minden bizonnyal kisebb-nagyobb köröket futottam. Mindig belebotlottam, és ő nevetett rajtam. Kétségbeesésemben tovább futottam körbe-körbe, míg végül valami másba bele nem botlottam, és kimerülten el nem terültem. Egy hang megkérdezte: „Mit csinálsz ott?” — „Menekülök” — dadogtam. „Kitől?” Megmagyaráztam: „Attól, aki fenyeget, hogy *senkivé* leszek.” Reméltem, sikerült magam megértetnem. Akkor megkérdeztem: „Hát te ki vagy?” — „Egy más valaki!” — felelte. Erre hirtelen azt mondtam neki: „Akkor nem kell tovább futnom. Legyek a tied. Fölhatalmazlak rá, hogy birtokodba végy. Így legalább nem azé leszek, aki *senkivé* tesz.” Ezt válaszolta: „Egymagam nem tudok rajtad segíteni. Ugyanabban a pusztában vagyok mint te, és szomszár halunk, mert nincs vizünk. Csak annak a karavánnak van vize, amelyikhez tartozom. A vezető adott nekünk vizet. Bízzál benne!” — „Szeretnék csatlakozni.” — mondtam. „De akkor segítened kell vinni a vizes tömlőket és a szárított datolyát” — válaszolta. Igen, gondoltam, épp ezt akartam. És sürgettem az indulást. Ő leintett: „Előbb várunk kell, hogy világos legyen! Különben elveszítjük szem elől a karavánt is, a vezetőt is.” Így vártunk, míg a nap fölkelt. Amikor ki-világosodott, a kietlen és holt pusztá tele lett eleven színekkel. A *másik* szemébe nézhettem, majd láttam a többieket is, a megszámlálhatatlan sokaságot. Hajnal hasadtakor útnak indultunk.

Amikor a nap tüzes korongja föltűnt a láthatáron, a távolban, a karaván élén a vezetőt is megpillantottam, amint boldog örömmel a nap felé tartott. És azt mondtam a *másiknak*: „Milyen szép itt!” A *másik* így felelt: „A karaván vezetője, aki ismeri a pusztát, sokat mesélt nekünk egy oázisról. Az még sokkal szebb le-

het, mint a puszta. De soká lesz, mire odaérünk. Az út vége felé poshadt lesz a vizünk, s a datolya is kiszárad, ízetlen lesz. De az oázison van egy forrás, amelyből élő víz fakad, ami sokkal jobb lesz, mint a víz a tömlőben. Friss datolya lesz a fákon, sokkal ízesebb, mint a szárított. Csakhogy addig még sok nap és éjszaka telik el.”

Elmar története

A sivatagban a karavánúton véletlenül összetalálkozott két ember. Ugyanoda tartottak, a legközelebbi oázisra.

Az egyikük nehéz zsákot cipelt. Előhúzott belőle egy képet, amelynek szépségét csak akkor lehetett látni, ha a nap felé tartották. A társát annyira megragadta a kép látványa, hogy hamarosan létrejött az üzlet: megkapta a képet, de cipelnie kellett a zsákot, egészen az oázisig. A nap tűzött, s az elviselhetetlen hőség, meg a nehéz zsák terhe csakhamar fölemésztette az ember erejét. De a kép látványa mindig új erőt adott neki. Így gyorsan haladtak. De a zsákos embernek, hogy kibírja, egyre gyakrabban meg kellett néznie a képet, a nap felé tartva.

Amikor végre az oázisra értek, és az ember, aki a zsákot cipelte, kimerülten, de mégis örömtől sugárzó arccal a nap felé tartotta új szerzeményét, észrevette, hogy megvakult tőle. Dührohamot kapott, és összetörte a megszerzett tárgyat.

A másik elővette a következő képet, s elindult, hogy újra keressen valakit, aki majd a zsákot cipeli.

2 Bölcs mondások

Útközben sok bölcs mondást hallottunk a pusztában, egy részét magunk hallottuk, másokat az utasok mondtak el, akikkel összeakadtunk. Néhányat most továbbadok. A legtöbbjük eléggé talányos: a felületes olvasó nem fedezi föl a mély igazságot, amely kikristályosodott bennük. Ezek arra szolgálnak, hogy gondolkodjunk és elmélkedjünk rajtuk.

Ha azt mondja neked valaki, hogy szeret, nézd meg, mit tesz érted. (Kamerun)

Két kéznek kell egymást mosnia, csak így lesz a kéz tiszta. (Mali)

A sivatagban mindenki ismer mindenkit. (Hoggar)

Ha a szem könnyezik, az orr is nedves lesz.

(Kamerun)

Afrikában az ember mindig megérkezik, csak azt nem lehet tudni, mikor. (Észak-Kamerun)

Ha ízlett az étel, azt mondjuk: Hála Istennek! Mert minden tőle van! (Marokkó)

Az ember nem jut tovább az árnyékánál. (Mali)

A halál közelebb van hozzánk, mint a szemünkhöz a szembogár. (Arab mondás)

Ha nem halsz meg, akkor nem is élsz. (Kamerun)

Ha látod, hogy a keselyű le akar csapni a halottra, mondd: hess, hagyd a holttestemet! (Mali)

Aki mindig az igazat mondja, a szemfedőjével sértál. (Iszlám mondás)

Tíz parancsa van a bölcsességnek: Kilencszer „hallgass”, és egyszer „keveset beszélj”!

(Arab mondás)

A kutya ugat, a karaván halad. (Arab mondás)

3 Egy beszélgetés

„A puszta bölcsessége” — ezzel kapcsolatban példa-ként beszámolok egy találkozásról, amely rávilágít: milyen mélyen, komolyan és bölcsen dolgozza föl a puszta embere a valóság tényeit.

1976 nyarán Észak-Maliban a Szaharának egy olyan részén utaztunk, ahol alig van növényzet. A kevés igen-igen kis oázison csaknem mindenütt volt rendőr, aki megkérdezte, honnan jövünk, és hová megyünk. Ha tudott írni-olvasni, az útlevelet is megvizsgálta. Az egyik rendőrnek, aki a mi útlevelünket *nem* nézte meg, volt egy kis tranzisztoros rádiója. Megkérdeztük, mi újság van a világban. Beszámolt erről-arról, aztán megkérdezte: „Keresztények vagytok?” — „Igen.” — „Nincs rendjén!” — „Ma reggel hallottam a hírekben, hogy a pápa letett egy püspököt” (Lefébvr felfüggesztéséről volt szó). — „S ez miért nincs rendjén?” — „Nálatok keresztényeknél Isten és köztetek méltóságok vannak, mint a pápa is; mi muzulmánok közvetlen kapcsolatban vagyunk az Istennel!” — „Mi is, keresztények!” — „Á, dehogy! Nálatok papok vannak, meg pápa és hasonlók. De mi csak Allah-hoz tartozunk.” — „Nektek is van prófétátok, Mohamed meg Korántok. Így nálatok is van valami Isten és az emberek között. Valami, ami által Isten közeledik az emberekhez!” — „Az egészen más: Mohamed és a Korán Isten szavát közvetíti, és segít, hogy el tudjak jutni az Istenhez, de nem foglalják el soha az Isten helyét. Nekem személy szerint mindig csak az Istennel van dolgom. Közvetlenül az Isten előtt állok!”

Nem folytatom tovább emlékezetemből a beszélgetés leírását. De egy ideig még eltársalogtunk az Is-

ten és ember közötti közvetítés problémájáról. Arról, hogy Isten miként közeledik az emberhez, és az ember Istenhez. Ezzel kapcsolatban mi a közvetítő szerepe, s mit jelent az Istenhez való viszonyban a közvetlenség. Ismétlem: a társalgás a sivatag egy egészen egyszerű fiával folyt, aki alighanem analfabéta. Mi európaiak nagyon találva éreztük magunkat. Utána föl-tettük egymás közt a kérdést, vajon a mi európai országainkban egy hasonló ember elgondolkodik-e az Isten és az ember közti közvetítés kérdésén és a hit-beli közvetlenség problémáján. S ki tud erről személyes tapasztalat alapján beszélni?

Nem az derül-e ki itt újra, hogy mit jelent, mit eredményez a pusztaság, a hallgatás, a tevékenység szüneteltetése, a befelé fordulás, az összeszedettség, az egyszerű életmód? A pusztaság kihívását elfogadó élet személyes istenélményt eredményez, és annak belső átélésében, feldolgozásában gyümölcsözik!

Zárszó

A puszta bennünk és körülöttünk

Aranyszájú Szt.Jánosnál, a nagy IV. sz-i egyházatyánál, aki fiatal korában néhány éven át a pusztában remeteéletet élt, olvassuk: „Annak, aki könnyelmű és a világra van beállítva, a puszta nem válik javára. Nem a hely tesz erényessé, hanem az emberi belátás és életmód.” Valóban, bármilyen elbűvölő a pusztának mint földrajzi tájnak az élménye, bármennyi meggondolnivalót nyújt is annak, aki „befogadja”, és akármennyire hozzásegít is a csendhez és az ember magára találásához, mint helynek mégsincs döntő jelentése. Egy keleti bölcs mondása szerint: „A csönd nem a hegyek csúcsán honol, a lárma sem a városok piacain — mind a kettő ez ember szívében lakik.” Hallgatás és lárma, üresség és telítettség, pusztaság és termékenység — ez mind bennünk van.

Bár sivatagi útjainkon ennek tudatában voltunk, mégis e téren néhány évvel ezelőtt kemény próbát kellett kiállnunk. Hosszasan és gondosan újra egy nagyobb szaharai utat készítettünk elő. Az egy napi-egy éjszakai utat Bécstől Sziciliáig nagy örömmel és várakozással tettük meg, hogy aztán Trapaniból hajóval átkeljünk Tuniszba s onnan három napon belül már a pusztában legyünk. A kikötőben már reggel beálltunk a komp előtti sorba, de aztán jött a hír: A tengerészek sztrájkolnak! Szünetel az átkelő forgalom.” — „Mikor lesz a sztrájknak vége?” — „Qui lo sa, torse domani!” („Ki tudja, talán holnap!”). Bosszúság és nyugalanság támadt.

Megpróbáltuk a hajós társaságnál elérni, hogy ki-

vételesen tegyék lehetővé az átkelést, de nem értünk el semmit. Így sok más útitárssal együtt ott maradtunk az autókkal a hajó előtt, és vártunk, hogy a sztrájk végén nyomban készen álljunk az átkelésre. De a várakozás szörnyű. A könyörtelenül égető szicíliai nap ellen sehol semmi árnyék. Nincs kéznél víz, nincs elég egészségügyi helyiség. Kis helyre összesűfolva, ahol a változatosságnak nyoma sincs. Mindenki ideges, ingerült, senki nem tudja, vajon hogy alakulnak a dolgok. Vadabbnál vadabb hírek kelnek és terjednek. A gyerekek sírnak, és nem lehet őket elcsitítani. Minden apróság agressziót vált ki. Viták, veszekedések napirenden vannak.

Ráeszmélünk: ez a mi pusztánk, ahol helyt kell állnunk, türelemmel, kitartással, kölcsönös megértéssel és szívéllyességgel. Nem volt könnyű! Az idegesség és az ingerlékenység újra kitört, amikor kiderült, hogy a sztrájk másnap még mindig nem ér véget, hanem folytatódik, ki tudja meddig. 36 órai várakozás után beláttuk: nincs más választás, mint a szárazföldi utat választva jutni el Olaszországon, Franciaországon és Spanyolországon keresztül Afrikába. Halványan reméltük, hogy valamelyik kikötőben mégis csak akad egy hajó. Nápolyban minden hajó tele volt. Csak Genuában találtunk, csaknem 2000 km kerülőút és 2 napi újabb várakozás után áthajózási lehetőséget. Így, több mint egy heti késéssel értük el a sivatagot. De nem, valójában nem volt ez késés! A haszontalan várakozással és utazgatással töltött hét, a türelem és a megoldás gyakorlása, a csalódások és hiábavalónak bizonyuló várakozások elfogadása, a belső agresszió legyűrése, az udvariasság megőrzése és a szüntelen szolgálatkészség már a pusztá megtapasztalása és átélése volt, a *valódi* pusztáé.

A puszta mint táj, csak képe és jele ennek a sokkal mélyebben rejtőző pusztának, amely a világon mindenütt — és főleg — mindenkinben föllelhető. Szemléltető kép, mely rendkívül tanulságos. „A világ: kapu, némán és hidegen ezer pusztaságba vezet” (Nietzsche)

A puszta tehát a mi világunk dimenziója: „A puszta növekszik: jaj annak, aki pusztákat hord szívében. Kő kövön csikordul, a puszta rádnehezedik és fojtogat. Az iszonyatos halál néz rád égő barna szemmel, elnyel és felőröl.. *Ne feledd*, ember, a gyönyör kilúgoz, te vagy a kő, a puszta, te vagy a halál...” (Nietzsche).

Ehhez a bennünk rejtőző és körülöttünk levő „pusztához tartoznak nagyvárosaink ,kősvatagjai’, a toronyházak, a hajszoltság a közlekedésben, az állandó zaj, a tömeg, a mammut üzemek és áruházak. A nagyvárosok a pusztajellegét mindenekelőtt az idegenek, a betegek és az öregek érzik, amikor az ott-hontalanság, a védtelenség, a fészekmeleg és a megértés hiányát tapasztalják” (B. Albrecht). Sőt a puszta az a kiégettség is, amely a mindennapi hajszára és az emberi kapcsolatok felszínességére vezethető vissza. Végül puszta még az is, mikor a megkövesedő szívünknek és megzabolázatlan ösztöneinknek vagyunk kiszolgáltatva. „A puszta növekszik — jaj annak, aki pusztákat hord a szívében! Te vagy a kő, a puszta, te vagy a halál...”

Milyen kézenfekvő, hogy kitérjünk az ilyen pusztának a megtapasztalása elől. Nem fogadjuk el emberi életünk meghatározó, sőt egyre inkább hatalmába kerítő dimenziójának. Ki áll egykönnyen helyt a puszta és a halál fojtogatásai között? A *fata morgana*: az illúzió és az öncsalás kényelmes kiutat kínál, de a magunk, a mások előtt való bujócská, és a cinizmus, amely mögött ott a sebzett szív elkeseredettsége:

„Repülj madár, hallgasd pusztai társad vijjogását; Rejtsd el, te bolond, sebzett szivedet a jeges gúny mögé” (Nietzsche).

A menekülés egyetlen módja a pusztá tudomásulvétele, a határozott helytállás és kitartás abban a sivatagban, amely bennünk rejtőzik és körülöttünk terjeng. Pascal mondja: „Gondtalanul futunk a szakadék felé, de hogy ne lássuk, magunk elé tartunk valamit”. A pusztában az ellenkezője igaz. Megtapasztalása megadja a lehetőséget arra, hogy szembenézzünk a szakadékkal és leleplezzük a hamis látszatot. Sőt a pusztá, a kietlenség, a magány és az otthontalanság hona. Mint ilyen a gyümölcstelenül önző és rosszra hajló (vö. Ter 7,5) emberi szívnek a tényleges jelképe, és az új életre születés helyévé lehet, ahol Istentől elfogadhatjuk ajándékait és indításait. A pusztával szembenézni-nemakarás, üresség és gátlástalanság. A pusztá tudomásulvétele és a pusztá fölé kerekedés, amikor nem menekülünk a magánytól és a csendtől, hanem elviseljük az egyedüllétet, tudatosan szakítunk a felületes hajszoaltsággal: ez az Isten szemszögéből tekintett új mérték keresése. Mert az, aki a bűnös ember elleni haragjában kimondta: „Pusztasággá teszek, gyalázat tárgyává a körülötted lévő népek között, mindenki szeme láttára” (Ez 5,14), az ezt is megígérte: „Nézzétek: én valami újat viszek végbe, már éppen készülöben van — nem látjátok? Valóban, utat csinállok a pusztában... és folyókat (fakasztok) a sivatag földön, hogy inni adjak népemnek, választottaimnak. A nép, amelyet magamnak alkottam, hirdetni fogja dicsőségemet” (Iz 43,19 kk). A bátran kiállott „pusztá” az élet ígérete és Isten eljövetele.

Az OPUS MYSTICI CORPORIS Kiadó (Bécs) kiadványaiból:

ÚJ KIADVÁNYAINK:

Dr. Theodor BOVET: FELETTE NAGY TITOK — Könyv a házasságról. Negyedik, bővített kiadás. Könyvünket a szerző kézikönyvül szánta házaspárok és tanácsadók számára. Ahol a házasság gyakorlati kérdéseiről van szó, s szolid, rövid eligazítást kívánnak, ott ezt a könyvet első helyen lehet ajánlani. Bécs, 1983, 112 old.

Georg GEIGER: VÁNDORÚTON JÁRÓ EGYHÁZ. Munkafüzet az Apostolok Cselekedetei 2. részéhez. Füzetünk célja, hogy ki-kí gyakorlatban elsajátíthassa a bibliai beszélgetések módszerét. Az *EGYHÁZ KEZDETEI* c. mű folytatása. Föltételezhetjük, hogy az egyház „kezdetének” (ősegyház) átélmelkedéséből ismerveket meríthetünk a mai idők problémáinak megoldásához. Bécs, 1983, 48 old.

Marcelino IRAGUI: A MI ÖRÖMHÍRÜNK. Lelkigyakorlatos vázlatok. Füzetünk az általában szokásos előadásokat tartalmazza, ahogyan azokat a karizmatikus megújulás imaóráin szokták tartani. Bécs, 1983, 64 old.

Christa MEVES: ÉLNI AKAROK! Levelek Márthához — Fiatalok problémái. A mai fiatalság is keresi élete irányvonalát, a választ az élet továbbadására. Ezekre a régi kérdésekre akarunk könyvünkben új válaszokat adni. A német pszichológusnő könyve az életből ellesett helyzetek megvilágításával igyekszik a fiatal lányt istenadta nemiségének helyes megélésére nevelni. Szülőknak, nevelőknek és minden serdülőnek készséggel adjánljuk. Bécs, 1983, 40 old.

ÚJRA KAPHATÓ MŰVEINK:

M. és G. ABIVEN: ÉLET KETTESBEN. Tanácsok a sikeres házaselethez. Függelékben írások a keresztény házasság lelkiségéről. Bécs, 1983. 2. kiad., 190 old.

J. RATZINGER: A KERESZTÉNY HIT. Gondolatok az Apostoli Hitvallás nyomán. 2. kiad. Bécs, 1983, 220 old.

M. NEMETSCHEK: ISTEN A GYERMEK ÉLETÉBEN. Gyermkeink útja az Istennel teljes élethez. 2. kiad. Bécs, 1983, 118 old.

M. QUOIST: ÍGY ÉLNI JÓ! Elmélkedések az élet művészetéről — mai keresztényeknek. 7. kiad., Bécs, 1983, 302 old.

Dr. MAKLÁRI Lajos: DALOLJUNK AZ ÚRNAK! Vallásos tárgyú dalok gyűjteménye. 2. kiad., Bécs, 1983, 192 old.

Rendelési cím: OMC VERLAG, Boltzmanng. 14. A-1090 Wien

Könyvünk szerzőjéről:

Prof. Dr. Gisbert Greshake a westfaleni Recklinhausenben, 1933-ban született. Filozófiai és teológiai tanulmányait Münsterben és Rómában végezte. 1960-ban szentelték pappá. Először mint káplán és hitoktató tevékenykedett, majd asszisztensként a münsteri egyetemen W. Kasper professzor mellett. 1973-ban lesz a dogmatika és a dogmatörténet tanára Tübingenben, majd 1974-ben a bécsi egyetem teológiai karán veszi át ugyanezt a két tanszéket. 1979-1981 között a dékáni tisztet is viseli. Széles körű ismereteit más egyetemek is értékelik. Rómában, Jeruzsálemben, Innsbruckban mint meghívott előadó szerepel.

Szerzőnk utazásai során átszelte a föld nagy sivatagjait. Az emberiség nagyjainak nyomát követte, akik számára a puszták az önismeret és az Isten megtapasztalásának helye volt. Megélte a puszták szépségét és félelmetességét. Könyvében erről a kettősségről tudósít izgalmasan és a lényegre összpontosítva. Greshake professzor olvasóit mintegy magával viszi utazásaira, betekintést nyújt a puszták mélyre ható összefüggéseibe, szimbolikus jelentésébe és jelképességébe: ahol a kicsi naggyá lesz, a nagy kicsivé, a megszokott kérdésessé válik, és a szokatlan magától értőddé.